GOVERNMENT OF INDIA
NATIONAL LIBRARY, CALCUTTA

Class No. Or
891.45208
Book No. D3287p
N. L. 38.
MGIPC—S1—36 LNL/60—14-9-61—50,000.

GOVERNMENT OF INDIA

NATIONAL LIBRARY

CALCUTTA.

This book was taken from the Library on the date last stamped. A late fee of 6 nP. will be charged for each day the book is kept beyond a month.

Pritin sudhakar

ପ୍ରୀତି ସୁଧାକର ।

(ଶ୍ରୀ ରାଧା କୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରୀତି କୌତୁକ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଉକ୍ତ
ଦଶଟ ଚତୁର୍ଦଶୀ ଚମ୍ପୂ ବା ଗୀତି ନାଟକ)

Gopalaballabha Das.

ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳବଲ୍ଲଭ ଦାସ ଏମ, ଏ,ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
ପ୍ରଣୀତ ।

To the seven notes of music the world owes its being, and should music cease for the fraction of a second the day of doom would be upon us— Lacy Baker

A man who takes a daily dose of music will live longer and better than who does not-Lord Bacon.

PRINTED AT THE EDWARD PRESS.

CUTTACK.

1906.

46

(*All rights reserved*)

SHELF LISTED
NATIONAL LIBRARY
No. 2076
Date
CALCUTTA
B.

ସୂଚୀପତ୍ର ।

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ ।

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ ।

ପୃଷ୍ଠା ।

ଦେଖିବ ପଣ୍ଡ ଅସ୍ତ ଅସ୍ତ ବାମନଗ୍ରନା (ଭାଗୀରଥୀ ରଣା) ୨

ଅସ୍ତଛନ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରବାସ୍ପୀ ଧୀରେ ଧୀରେ (ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ) ୩

ଗୋପୀଏ ଅର୍ଘ୍ୟ ବନ୍ଦାନ୍ତି ମଙ୍ଗଳ ଶୁଭ ମଙ୍ଗଳ (ପଦ୍ମନାଭ ଦେବ) ୩

କି ଦେଖିଲା ଆଜ ନେତ୍ର ଲୋ ସଜନ (ବନମାଳୀ) ୪

ଚାଲୁ ଗର୍ବାନା ଲୋ ମିଛ କନ୍ଦୁଛ ହୃତ (ଗଜଇନ୍ଦ୍ର ଦେବ) ୫

—:※:—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

ମୋ ଶ୍ୟାମ ଦେଖ କାହିଁକି ଆଜ ଏ ବେଶ ବେଶ (ସାମନ୍ତରାୟ) ୫

ଲଗିଲା ମନ ବମ୍ବାଧରୀ ଝୁଲ ରେ । (ଉପେନ୍ଦ୍ର) ୬

ଯଯୋଗ୍ରୁ ପତ୍ନୀ ପ୍ରମାଦ ରେ । ସଙ୍ଗାଇ । (ଲକ୍ଷ୍ମୀସୂର୍ଯ୍ୟ) ୬

ଚାତୁରୀ ଗ୍ରହୁରୀ ଗୋଲୀ ଲୁହିଁ ଚମକ ଗଲା ମୋ ମତି ।
(ରାମକୃଷ୍ଣ) ୭

କି ରସିକ ନେ । କରସ ଯାଦ୍ଧାଇ ମଣ୍ଡି ବଳସ୍ନେ । (ଶେଖର) ୮

ଈଶ୍ୱର କଲେ ଯାଇବ । ଛାଡ଼ିବେ ଦୁଃଖ ବହୁବ । (ଭୂପଇନ୍ଦ୍ର) ୮

—:※:—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

କି ଭାବରେ ପ୍ରାଣ ସଙ୍ଗିନୀ ଶୁଭୁଛୁ ନିକୁଞ୍ଜ ବନେ । (ଗୋପାଳ କୃଷ୍ଣ) ୯

କେ ମୁରଲୀ ବଜାଉଛୁ ବୃନ୍ଦାବନେ । (ବନମାଳୀ) ୯
ସଖୁ ବଳୁଛି ବନେ ବଂଶୀ କେ ବଜାଏ । (ବନମାଳୀ) ୧୦
ନବନାଗର କାହ୍ନା ମୁରଲୀ ବଜାଏ । (ବନମାଳୀ) ୧୦
କନକକୋଳ ପରି । ଖୋଜିଲେ ନ ଥିବ ଚଉଦ ପୁରୀ ।
(ବନମାଳୀ) ୧୧

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଚନ୍ଦ୍ରବଦନୀ କାହିଁ ର ସ୍ୱପନରେ ଭବ ଭବ ପ୍ରାଣସଖି । (ଦ୍ୱିଜ ଶ୍ରୀଧର) ୧୨
ନଟ ନାଗରବର; କାଠରେ ବଟ ଲାଠ ଭୁ ଭଲ ନା ।
(ଦ୍ୱିଜପଦ୍ମଲାଲ) ୧୩
ସଖୁ କେମନ୍ତେ ରେ, ମୋ ମନ ରହିଲା ମଣ୍ଡି ଦେଶରେ (ନାରାୟଣ
ସିଂହ) ୧୩
ଭର ନାହିଁ କି ଦେ ପର ଚନ୍ଦ୍ରଶୀ ବିରହ । (ଶ୍ରୀହରି ଚନ୍ଦନ) ୧୪

—ঃ*ঃ—

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଦେଲା ବନ୍ଧୁ ପରମାଦ ପ୍ରାଣ ସଜନି ରେ । (ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେଓ) ୧୪
ଶୁଣେଣି ମୁରଲୀ ବାଜୁଛି । (ବନମାଳୀ) ୧୫
ଯମୁନା ଥିବା କୋହଲା ମିଛ । (ବନମାଳୀ) ୧୫
ଶ୍ୟାମ ସୁମ କମଳାସୁତ ଜାହିଁ ଅଛି । (ଲବ ରବ) ୧୬
ଘନଶ୍ୟାମଙ୍କୁ ଭୁଲାଇ ଚାର ପୀରିତି ଭୁଲାଇ ଗୋ (ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ) ୧୬
ଛଳି ଗଲ ସଙ୍ଗେ ଯିବା ନିଜ ମଥୁରା ପୁର (ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେଓ) ୧୭

—ঃ*ঃ—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ ।

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ ।

କହୁ ଲୋ ସଜନି ସେ କଦମ୍ବମୂଳେ କେସେ । (ବନମାଳୀ) ୧୮

ବଙ୍କସ୍ୱେ ମୁରଲୀପାଣି ସେ କଳା ଠାଣୀ । (ବନମାଳୀ) ୧୮
ମିତ ଅମ୍ଭ ଶ୍ୟାମଚନ୍ଦ୍ରର ଶୋଭା ବିଶେଷ ସେ ।
(କବି ଉପନ-ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ) ୧୯
ଦିନୁ ଦିନୁ ନନ୍ଦନନ୍ଦନ୍ଧ ଗୋ ନବ ନବ ପରା ମିତ । (ବନମାଳୀ) ୧୯

—:❊:—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଶ୍ୟାମନାଗର ହେ ଏ ବେଶ ଦୋଷତ ନାହିଁ । (ବନମାଳୀ) ୨୦
ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ମନ୍ଦେ ବସି ନେତ୍ର ଠାର ବାରେ ଚାହିଁ
ଗଲା ରେ । (ଭଗୀରଥ ବୃନ୍ଦେବପତି) ୨୧
ଅତସୀ କୁସୁମ ସମ ଶ୍ୟାମ ହେ ମୁଁ ଗଲିଣି । (ଅଷ୍ଟ ଦୁର୍ଗନାଥ) ୨୧
ଦୁଇ କୂଳ ରେ । ଲୁଚି ଦାଣ୍ଡିକା ବନା
ଢେ ବଳ ରେ । (ନବଦୁର୍ଗ ମଣ୍ଡପାଳ) ୨୨

—:O:—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

କାହିଁରେ ମନ ସତୁ । ସ୍ୱପ୍ନ ହେଉଛାହିଁ ।
(ବ୍ରୌଢ଼ସିଂହ ନୃପତି) ୨୨
ଯୀରତିପଥ ସଞ୍ଜ୍ଞା ରେ ଷଙ୍ଗିକ । (ବନମାଳୀ) ୨୩
ବିଜେ କ ଛାଡବ ସ୍ୱପ୍ନ ବୋଲ । (ବନମାଳୀ) ୨୪
ଦେଖିଲେ ଛାଡୁ ମନୁ ନ ଯିବ ଗୋ । (ବନମାଳୀ) ୨୪

—:×:—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଧନ ରେ ପ୍ରୀତିକ । କେବଳ ମନ୍ତ୍ରି ପଳାଏ ଛାତକ । (ସଦାଶିବ) ୨୫
ପ୍ରୀତି ଶାନ୍ତିକ ବଶମ । ଯହିଁ ନାହିଁ ଭାଉଭମ ଲେ ।
(ଶେଖର) ୨୫
ଛଡିହଡି ପର ପ୍ରୀତି ବ ଛାଡି ଝସ୍ୱର । (ଶ୍ୟାମକୃଷ୍ଣ) ୨୬

ଜଗତ୍ରୁ ପ୍ରେମ ଉଠା ଯାଉଛି । (ବନମାଳୀ) ୧୭

—:o:—

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ ।

ପ୍ରୀତିଲାଗି, କେତେ ସହ, ବାଳା କଳଙ୍କୀ । (ପରମାନନ୍ଦ) ୧୭
ପ୍ରୀତି କୁସୁମ ଖାଣ୍ଡିଅ ରେ । (ବନମାଳୀ) ୧୮
ସୁନ୍ଦର ଯଉ ପୀରତି ଆର । (ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର) ୧୮
ପର ପ୍ରୀତିରେ ତାହାଙ୍କ ମନେ ଲାଗିନି । (ନୀଳମଣି) ୧୯
ପ୍ରୀତିସୁଧା କେ ଜାଣିଛୁ ଅନୁବଳୀ ବନା ରେ । (ପଦ୍ମନାଭ) ୧୯

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ ।

—:o:—

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ ।

ମିଛ ତୋ ଜଗତ୍ କୋଳ୍ପିଛୁ ଜାଣି ରେ । (ଜୟେଶ୍ୱର) ୩୦
ହେ ରମଣି । ଶରୁଚଳେ ଯେତେ ସ୍ଥିତି । (ଜଳନ୍ଧର ସୁତା) ୩୦
ମୋହନ ମାଧୁରୀ ଦେଖିଥିବା ତାହା କଦ ଯିବ କି ଅନ୍ତର ହେ ।
(ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ) ୩୧
ମନେ ପଡ଼ୁଛି ଯେ ଦେହୁ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ । (ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ) ୩୨

—:o:—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

କେଉଁ କାରଣୁ ମୁଁ ତୋ ସେବାକୁ ଗୋ ।
(ଜଗମିହିର-ଜନସୂର୍ଯ୍ୟ) ୩୨
କାହିଁ ଛାଡ଼ି ସୁହଁ ନାଗର ଯମୁନାକୁ ଯିବ ନାହିଁ ଅଣି କି ।
(ବନମାଳୀ) ୩୩
ମୋ ଗଣ ପହୁଣଧନ୍ୱ ବାରେ ଫେଡ଼ ଗୃହଁ ଯା । (ପଦନ) ୩୪
ଅଭି ବାହି ଉଗାଢ । ହୁଃ ନ କର ବଡ଼ମାନ୍ ହେ । (ରଘୁନାଥ) ୩୪

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଭ୍ରୂଯୁଗଭଙ୍ଗେ ଆଜ ମନକୁ ମୋର ମୋହି ନେଲା ରେ
(ରାମକୃଷ୍ଣ) ୩୫

ଧୃତିକି ଧର ହେଉ ଉଚିତ ଗୋ । (ଗୌରହରି) ୩୫

ସଜନ ଗଲ ମୁଁ ଲାଜେ ଖଡ଼ି । (ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ରାଜା) ୩୬

ଯାର ମନ ଯହିଁ ରହେ । ତାର ବନା ତାକୁ ଆନ ନ ଦିଶେ ।
(କବିବର-କବିସୂର୍ଯ୍ୟ) ୩୭

—:୦:—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଭବରସେ ମୋହିଲା ମନ ଜଡ଼ଇଲା । (ରାମକୃଷ୍ଣ) ୩୭

ଯାର ଯାର ଚିତ୍ତ ଯଥା ତାର ତାର ସୁଖ
ସେହି ରେ । (ପଦ୍ମନାଭ) ୩୮

ଯେ ପୀରତି କରଛି ତାର ମନ ଜାଣେ । (ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ) ୩୮

ରାମା, ବଦଗିତ ଛଥିବନେ । (ବୈଷ୍ଣବ) ୩୯

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ ।

ସଙ୍ଗାତ, ଶ୍ରୀତିବଶେ ଯତେକ ଜଣା । (ବୃନ୍ଦ) ୪୦

ଲାଗିଲା ରେ ଲାବଣ୍ୟନିଧିକି ଶ୍ୟାମ ନାହିଁ । (କବିବର-କବିସୂର୍ଯ୍ୟ) ୪୦

ଜଳସିଞ୍ଚ ଉଚ୍ଚଙ୍ଗୀ ବଇମେ ଲୋ । (ବନମାଳୀ) ୪୧

ଏବେ ଦିନେ ଜାଣିଲି ତୋର ଚରିତ, ପରୀକ୍ଷିତ । (ଗୌରହରି) ୪୨

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ ।

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ ।

ରସିକ ତ ଅଛ ଜାଣି ଲୋ ନାଗର ମୋହନ ବନା । (ଯଦୁନାଥ) ୪୨

ଶ୍ୟାମ ପୀରତି ଅଛି, ପ୍ରମାଦ ହୋଇ ଛଡ଼ି । (ବୃଦ୍ଧ ରଘୁନାଥ) ୪୩

ଶ୍ୟାମ ସଙ୍ଗ କେ ମୋ ଛଡ଼ାଇଲା । (ମାନବର) ୪୩
ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମୁରଲୀ-ନିନାଦ ଜାଣି ନେବ ମୁଁ ଜାଣିନି ।
(ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ) ୪୪
ମୁଁ ଯେ ସ୍ତ୍ରୀଜିରେ ହେଲି ଜାଲଣିବ । (ସୁନ୍ଦରଚନ୍ଦ୍ରଦେବ) ୪୪

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଏତେବେଳକୁ ଯେ ମୁଣ ବିକିଗଲା ଅଛ ।
(ରଘୁନାଥ ଦ୍ୱିଜରାଜ) ୪୫
ତୁହି ପଣ୍ଡ, ମୋ ହୃଦୟ ମଣିମୟ ଦ୍ୱାର ରେ । (ଜଦରଚ-
ଜଦସୂର୍ଯ୍ୟ) ୪୫
ନନ୍ଦନନ୍ଦନ ଶୁଣିଲା ସୁଅଗ ଲଗାଇ । (ମାନସିଂହ ବଘଚନ୍ଦନ) ୪୬
ମଧୁରବଚନେ ବହୁଲି ମୋହନ ଚରୁ କହବାକୁ ବୋଧ ।
(ବନମାଳୀ) ୪୭

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

ସହୁ ଗୋ, ଅଉ ଏଣିକ, କହୁଲେ ବେଳେ ପଇଲେ ନାହିଁ
ସେ ବେଣୁପାଣିକ । (ରଘୁନାଥ) ୪୮
ପ୍ରାଣସଜନ ରେ ବଲା ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଭା ପ୍ରୀତିରେ । (ସାମନ୍ତସିଂହ ନୃପ) ୪୮
ପ୍ରିୟସଖି, ପିଠି ଦଲେ କେ ହାହାର ଗୋ (ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ) ୪୯
ଛଣା ଖଲା ନ ମଲେ ଏ ଛାତି ଗୋ । (ଅସ୍ତ୍ରଦୁର୍ଗ ଅଧିପତି) ୪୯
କାହା ମନ କାହାକୁ ଜଣା, କେ କହିବ ସ୍ନେହ କେ କଲେ
ଭଣା । (ରାମକୃଷ୍ଣ) ୫୦
ମୁଁ ହାରିଲି ହେଉ ଏଣିକି ଗୋ, ତୁହାରିଲି ଶ୍ୟାମ
ପ୍ରୀତିକି ଗୋ । (ଜଗଦେବ) ୫୦

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଫେରି ଯା ଫେରି ଯା ବାଲୁ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଠାଁ । (କାଶୀ) ୫୧

ଶତ ବଚନଙ୍କୁ ଯଜ ମଣି ହ ରେ । (ରାଧିକାଙ୍କୁ ଦିନମଣି-
କଦମ୍ବସୂର୍ଯ୍ୟ) ୫୨
ଶଠ ଲମ୍ପଟ କାହ୍ନୁ ରୁ ଯା ଯା ରେ । (ପ୍ରତାପଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ରାଜା) ୫୨
ଜନକନନ୍ଦିନୀ ଅଳପ ଅପାଙ୍ଗେ ଅନା ରେ । (ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ) ୫୩

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଗମ୍ଭୀର ଭାବ ଗୋର ଉଛୁ ଯାଉଚନ୍ତି ରେ । (ଗୌରହରି) ୫୩
ଶ୍ୟାମ ସଙ୍ଗେ କି ପ୍ରୀତି କଲ, ଏଡ଼େ କେବ ବୋଲି ଜାଣି
ନ ଥିଲ । (ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର) ୫୪
ସଜନି ଲୋ ପ୍ରୀତି ସେକ ମୋହନ କରଲେ ଝୁରୁର ରେ ।
(ରଘୁନାଥ) ୫୪
ପ୍ରୀତି ପ୍ରୀତି ବୋଲୁ ସବୁ ପ୍ରୀତି କେ ଜାଣଇ ଗୋ । (ରାମକୃଷ୍ଣ) ୫୫

ପଞ୍ଚମ ଅଙ୍କ ।

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ ।

କେ କି ଉପବନ ସାର ଦେବ ଚତୁର । (ରାମଚନ୍ଦ୍ର) ୫୬
ପ୍ରେମଚିନ୍ତାମଣିକ କେ ଲୁଣ୍ଠାଇଲା ମା । (ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ) ୫୭
ପରପ୍ରୀତି ଚିନ୍ତା ଅତି ପରମାଦ ମୁଦା ଦେ । (ରାମକୃଷ୍ଣ) ୫୭
ଜାଣିଲି ମୋ ପ୍ରୀତି କଣ୍ଟ ବନ୍ଧୁ ଲାଗେ ପଡ଼ିଲା । (ଦ୍ୱିଜପଦ୍ମନାଭ) ୫୮

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

ସଙ୍ଗତ ଲୋ ମୁଖେ ଜାହୁଁ ଗେ ଶ୍ରୀମତି (ବନମାଳୀ) ୫୯
ପଶ୍ଚିମ ସ୍ଥଳ କି ଲୋଡ଼ା ଲେ ସଙ୍ଗାତ (ବିଜନଲ ରାଧିକୁ—
କଦମ୍ବର୍ଯ୍ୟ) ୫୯
ଏହୁ କଥା କହ କଥା କେ ସଜନି (ଭକ୍ତ) ୬୦

କହ ଶ୍ୟାମନାଗରଙ୍କର ପ୍ରୀତିରେ ମୁଁ ଗଲି ସର (ରାମାନୁଜ ସିଂହ) ୬୧

—:o:—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

ମୋ ସ୍ୱପନେ ଏଲା କି କହ (ଜଳନ୍ଧର) ୬୧
ଜଣାଗଲା ପ୍ରୀତି ରୀତି ଏବେ ତୁମର (ବିବୁଧ କଉଦ) ୬୨
ଠିକ ଠକବର୍ତ୍ତୁଳି ଚନ୍ଦ୍ରାନନା ଲୋ ସନ୍ତ ରେ (ନୃପ ଜଗଦେବ) ୬୨
ମାଧବ ଦେ କହ୍ନାଇଲ ଭାରମ୍ଭାର (ମଦନ) ୬୩

—:o:—

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ ।

ମନସିଜ-ମନମୋହନ ଘନଶ୍ୟାମ ସୁନ୍ଦର ରେ (ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ) ୬୪
ନାହିଁ କି ମନେ ତୋର ଶ୍ୟାମନାଗର ରୀତି (ମାନ) ୬୪
ରେ କିଶୋର ଭୁଷିବାର ଦିନା ଜାଣୁ । (ଇବସ୍ୱୟମ୍ଭୁ-ଜନ୍ମେର୍ଯ୍ୟ) ୬୫
ମୁ ଭୋଲ ସହିଲି କିନା ଏତେଥର ସହୁ । (ରଘୁନାଥ) ୬୫
କି କହୁଚ ରେ ଶ୍ୟାମକୁ । ପ୍ରାଣ ସଙ୍କଟ ଯାଉଛୁ । (ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ) ୬୬

—:o:—

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ ।

ମଧୁମଞ୍ଜରୀ ତୁ ନ ମାର ମାର ରେ ! (ଜଗଦେବ) ୬୬
ରେ ସଜନ, ଅଛ ତୋର ଏ କ ରୀତି (ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ରାଜା) ୬୭
ହେ ମୋହନ । ପ୍ରୀତିରେ ନାହିଁ କାରଣ । (ଧନୁର୍ଦ୍ଧର) ୬୮
କହ୍ନ ତୁ ମୋର କିଛା ରଖାଣ ସୁନା ରେ । (ରାମଚନ୍ଦ୍ରମହାନ୍ତ) ୬୮
ଯୋଗ୍ୟ ପଢ଼ ଅନୁରାଗ । ଉଷ୍ଣ ଜଳ ଉନ୍ନ ଭାଗ ଗୋ ସଖି ।
(ଜଳନ୍ଧର ପତି) ୬୯
ଜାଣିଲି ଜାଣିଲି ଧନ ପ୍ରୀତି ବଶମ ରେ । (କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର) ୬୯

— ——

ଷଷ୍ଠ ଅଙ୍କ ।

—:o:—

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଥିଲ ଅଗୋ ରାଧେ ନ ଯୋଜନ୍ତୁ ମନା । (ମାନଗୋବନ୍ଦ) ୭୦
ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତାହା ହେଉ । ରେ ସଙ୍ଗାତ । (ଦୂତ) ୭୦
ବାଇଚ୍ଛ ସହ ବାଜା ରେ । ତୋ ନାରେ ବ୍ରଜବଜାରେ ।
(ଗୋପୀ–କୃଷ୍ଣ) ୭୧
ଅରେ ଯି ସ୍ୱଗହ, ଛାଡି ପଥର କଲିଣି ସହ ସହ । (ଦ୍ୱିଜ ଦୀନବନ୍ଧୁ) ୭୧

—:o:—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଯୀରପଟ୍ଟ କପଟ୍ଟ ପ୍ରୀତି କର ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କି ଛଡାଇଲ ହେ ।
(ଭଗୀରଥ) ୭୨
କନ୍ଦୁ ଦୁଃଖ କାହିଁ ଗଢ଼ିଲା ରେ (ଦକ୍ଷିଣା) ୭୩
ମୋହନ କ କହୁ କ ସେ ଘନଜଘନା ବେଦନା । (ଶ୍ରୀନିବାସ ରାଜ) ୭୩
ଜାଣିଲ ତା ଗତି ଏବେ ମୁଁ ପଦ୍ମପଦ ଲବେ ସରାଗ କାହିଁ
(ଦୀନବନ୍ଧୁ) ୭୪
ବୋଷ ତାହାର ହେଲାଟଳ ଜଳ୍ପିଗ୍ରହାଣି (ରାମକୃଷ୍ଣ) ୭୪

—:—:—

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଶ୍ୟାମକୁ ଦେଖିଲେ ଥରେ ମନ କଥା କହୁ ନରେ । (ରାମକୃଷ୍ଣ) ୭୫
ଖଞ୍ଜପ ତୁ ହେଲୁ ରେ । (ଅଷ୍ଟଦୁର୍ଗନାଥ) ୭୫
ଛଳି ତୁହ ଯା ଲେ ମୋର ନାରେ, ଶ୍ୟାମଠାରେ କହ
ନାରେ । (ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେଓ) ୭୬
ପରମଣି-ଭରମଣି ହେଲ କରମଣି ଛଳିରେ ।
(ଅଷ୍ଟଦୁର୍ଗେଶ) ୭୬

ଜ ମଲେ, ମୋ ଜିବ, ଦୀନବନ୍ଧୁ ଲାଗି । (ତୃଦାନନ୍ଦ) ୭୭
ଘେନାଇ ଅମ୍ଭେ ଯେବେ କହନ୍ତୁଁ ଲେ । (ଅଷ୍ଟଦୁର୍ଗେଶ) ୭୮
ଛଳ ଛଳି ଏବା ଛଇବ, ଯେବେ ମୋ ପ୍ରାଣ ଯିବ ।
(ରାମଚନ୍ଦ୍ର) ୭୯

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ ।

ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ପୀରତି କଲ ମୋହନ । (ହଭ୍ୟାନନ୍ଦ) ୭୯
କାହ୍ନୁଁ କ ଉଣା ହେଲା କରୁଣା ମୋଠାରୁ ରେ ସଜନ ।
(ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେଓ) ୮୧
ବଂଶୀଧାର, ସହଯିବକ ଜୀବନେ ଲଷୋଗୀ ହେ । (କବିରତ୍ନ-
କବିସୂର୍ଯ୍ୟ) ୮୧
ଛଙ୍ଗାଇ ମନ୍ତ୍ରାଙ୍କୁ ବାଧଇ ବ୍ୟଥା । (ଅଷ୍ଟଦୁର୍ଗନାଥ) ୮୨
କାନ୍ତ ହେ ତୁମ୍ଭେ ବଡ଼ ଦାରୁଣ । (ବନମାଳୀ) ୮୩

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀପତି ବୃନ୍ଦାବନେ ହେଲ ଉଦଲେ । (ଉପେନ୍ଦ୍ର) ୮୩
ସଜନ ରାଧାମୋହନେ, ଝୁଲ ଝୁଲ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତେ ଗୋ ।
(ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ଷଣ୍ଢ ନୃପତି) ୮୪
ସଦୟ ପକ୍ଷୀ ହେଲା ଲୋ ମନସ୍କାମନା । (ହଭ୍ୟାନନ୍ଦ) ୮୫

—:୦:—

ଉପକ୍ରମଣିକା ।

ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ସୁପରିଚିତ କବି ବନମାଳୀ ଗୀତ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ।

"ଉଜାଗର କାହ୍ନା ମୁରଲୀ ବଜାଏ,
"ଶୁଣିଲା ଲୋକୁ ପଗଳାଏ ।

କ୍ଷୀରଦ୍ଧି ନୁହେ ଉନ୍ନ ଲମ୍ଫାଏ, ହରିଣ ନୁହେ ମନମଲୁ ଯାଏ, ଶିଖି ନୁହେ ମାନସ ଉଭାଏ ।"

କବୀନ୍ଦ୍ର ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ମଧ୍ୟ କହୁଅଛନ୍ତି "ଶ୍ରୁତିରେ ସୁଧା କରଷେ, ଧୃତି ନାଶେ ଅପଘନେ"। ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବଂଶୀ ପ୍ରକୃତ ଶୁଣିଲା ଲୋକୁ ପଗଳାଉଥିବା "ଅଘଟ ଘଟାଉ ସତ" କରାଉ-ଥିବା କି ଥିବା କେହି ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତୁ ବା ନ କରନ୍ତୁ

ଯେଉଁ ୨ ଗୌପଦ୍ମୀର ଅଂଶମାନ ଉଦ୍ଧୃତ କରାହେଲା ତହିଁରେ ମୁରଲୀ ଧ୍ୱନିର ଶକ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯାହା। ଯାହା ବୋଲାଯାଇ ଅଛି ତାହା ଅକ୍ଷରେ ୨ ଯଥାର୍ଥ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ। କାରଣ ଆମେରିକାସ୍ଥ ନ୍ୟୁୟର୍କ ନଗରର ବିଖ୍ୟାତ ସଙ୍ଗୀତବିଶାରଦ ବ୍ୟାଣ୍ଡମାଷ୍ଟର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲେସି କେଲର ସାହେବ କହନ୍ତି ଯେ ସଙ୍ଗୀତର ସପ୍ତସ୍ୱରରୁ ଜଗତର ଉତ୍ପତ୍ତି, ଏବଂ ସେକେଣ୍ଡର ଭଗ୍ନାଂଶ ସମୟ ପାଇଁ ସଙ୍ଗୀତ ବନ୍ଦ ହେଲେ ପ୍ରଳୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେବ। (To the seven notes of music the world owes its enistences and should music cease for a fraction of a second the day of doom would be upon us) କେହି ୨ କହି ପାରନ୍ତି ଯେ ସଙ୍ଗୀତକୁ ଜୀବିକା କରିଥିବାରୁ ସ୍ୱାର୍ଥ-ପରବଶ ହୋଇ କେଲର ସାହେବ ଏପରି କହିଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଫ୍ରାଗମେଣ୍ଟ (Fragment) ନାମକ ଖବର କାଗଜ କହନ୍ତି ଯେ ମୂର୍ଚ୍ଛା ରୋଗୀ କେବଳ ସଙ୍ଗୀତରେ ରୋଗ ନିର୍ମୁକ୍ତ ହୋଇ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିବାର ଅନେକ ଘଟଣା ଦେଖାଯାଇ ଅଛି। ଉକ୍ତ କାଗଜରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ଯେ ଅଳ୍ପଦିନ ହେଲା ନ୍ୟୁୟର୍କ ନଗରରେ ବାତ-ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ଜଣେ ବୃଦ୍ଧ ଲକ୍ଷାଧିପତି ପଥିକ କେବଳ ଷ୍ଟ୍ରିଟରେ ଯାଉ-ଥିବା ସୈନିକ ବାଦ୍ୟ ଶ୍ରବଣରେ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ କରି ଉଠି ଚାଲି ଯାଇଥିଲା। ଏ ସବୁତ ଅଳ୍ପ କାଳର କଥା। ଶତ ଶତବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଆହାର ପରିପାକାର୍ଥେ ଭୋଜନାନ୍ତେ ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣିବା ଇଂଲଣ୍ଡର ବିଖ୍ୟାତ କବି ମିଲ୍‌ଟନ ସାହେବଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସ ଥିଲା।, ପୁଣି ସେଠାରେ ବିଖ୍ୟାତ ଦାର୍ଶନିକ ଲର୍ଡ ବେକନ ସାହେବ ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି ଯେ ସଙ୍ଗୀତ ନ ଶୁଣୁଥିବା ଲୋକ ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରତିଦିନ ତାହା ଶୁଣୁଥିବା ଲୋକ ଅଧିକ ବଳରେ ରହେ ଓ ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ହୁଏ। (A man who takes a daily dose of music will live longer and better than who does not)*

---

* The Thus ophest Vol XXVII No. 9 pages 714 and 715 June 1906.

ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରଣବରୁ ସୃଷ୍ଟିର ଉତ୍ପତ୍ତି ବୋଲି ମାନନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ଏ କଥାମାନ କହିବା ବାହୁଲ୍ୟମାତ୍ର ।

ସଙ୍ଗୀତର ତନୁ କମ୍ପାଇବା, ଧୃତି ହରିବା, ବ୍ୟାଧି ତୁଟିବା ପ୍ରଭୃତି ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତିମାନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା କୌଣସି କାଳରେ କୌଣସି ଦେଶରେ ମାନବ କେବଳ କୋକିଳର କୂଜନ, ଭ୍ରମର ଗୁଞ୍ଜନ, ବୀଣାର ଝଙ୍କାର ବା ମୁରଲୀର ସୀତ୍କାରରେ ପରିତୃପ୍ତ ନୁହେଁ; ଏହି ଅତୃପ୍ତି କାଳ୍ପନିକ ବା ଅଳୀକ ନ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ପରି ମାନବର ସ୍ୱାଭାବିକ; କାରଣ କୋକିଳର କୁହୁ କୁହୁରୁ କୋକିଳ ଆଉ ଭ୍ରମରର ଗୁଣ୍ ଗୁଣ୍‌ରୁ ଭ୍ରମର ବୁଝେ, ମନୁଷ୍ୟ ବୁଝେ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟଠାରେ ସେ ସୁମଧୁର ସୁଲଳିତ ଝଙ୍କାର ଯେପରି ବୀଣା ବଂଶୀର ସଙ୍ଗୀତ ସେହିପରି; ଧ୍ୱନିର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଭିନ୍ନ ତାହାଠାରୁ ଭାବ ଭିନ୍ନ କିଛି ପ୍ରକାଶ ପାଏ ନାହିଁ, ବୀଣା ପ୍ରଭୃତି ଯନ୍ତ୍ର ସଙ୍ଗୀତରୁ ସ୍ୱରଗମା ପ୍ରଭୃତିର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କିଛି ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ; ବୀଣା ମୁରଲୀରେ "ଶୀତଋତୁ ନୁହେଁ ଉନ୍ମତ୍ତମାଏ" ବଜାଇଲେ ଯାହା ଶୁଣାଯାଏ "ଗ୍ରୀଷ୍ମ ନୁହେ ଝାଳ ବୁହାଏ" ବା "ବଞ୍ଚିଷ ନୁହେଁ" "ମଉମଲୁ ଯାଏ" ବଜାଇଲେ କେବଳ ତାହା ଶୁଣାଯାଏ, ଭିନ୍ନ ପାଠ ମଧ୍ୟରୁ କେଉଁ ପାଠ ବାଜୁଛି ତାହା ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । ଏହି ହେତୁରୁ କୋକିଳର କୂଜନ ଅଧିକ ଶ୍ରୁତିପ୍ରିୟ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ମନୁଷ୍ୟର କଥା ଅନୁକରଣ କରି ପାରୁଥିବାରୁ ଶୁଆ ଶାରିଙ୍କର ଅଧିକ ଆଦର; ଶୁଣିଲା ଗୀତକୁ ପଢ଼ାଇବା ଶକ୍ତି ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୋହନ ବଂଶୀରେ 'ରାଧା?' ବୋଲି ଡାକିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମୁରଲୀ 'ରାଧା?' ଡାକଥାଉ ବା ନ ଥାଉ] ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ପରି ସପ୍ତସ୍ୱର ସଙ୍ଗେ ନର ଭାଷା ଯୋଗ କରିବାକୁ ମାନବ ସଦା ପ୍ରୟାସୀ, ତାହା ନୋହିଥିଲେ ବୀଣା ପ୍ରଭୃତି ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି ଉତ୍ତାରୁ ଗାୟକ ଗାୟିକାଙ୍କର ଦେଖା ମିଳିନ୍ତି ଆଉ ନାମ ସୁଦ୍ଧା ଶୁଣା ନ ଥାନ୍ତା । ଯନ୍ତ୍ର ସଙ୍ଗୀତ ଅପେକ୍ଷା କଣ୍ଠ ସଙ୍ଗୀତ ଅଧିକ ସୁଲଳିତ

ହୋଇ ତାହା ଲୋପ କରା ଯାଇ ନାହିଁ ବୋଲି କହିଲେ, ବୀଣା ପ୍ରଭୃତି ଯନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ ପରି ଗାୟକ ଗାୟିକାଏ କେବଳ ସ୍ୱରଗ୍ରାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୋଲନ୍ତୁ ଅନ୍ତେ; ଗୀତର ନାମ ମୂର୍ଚ୍ଛା ଶୁଣି ନ ଥାନ୍ତା । ସ୍ୱର ସଙ୍ଗେ କଣ୍ଠ ଭାଷା ଯୋଗ କରିବା ଏହା ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱଭାବ ନୁହେଁ; ପ୍ରାଣୀମାତ୍ରରେ ଏ ସ୍ୱଭାବର ବଶବର୍ତ୍ତୀ, କଣ୍ଠ ମନୋଭାବ ଅନ୍ୟକୁ ଜଣାଇବାକୁ ଓ ଅନ୍ୟର ମନୋଭାବ ଜାଣିବାକୁ ପ୍ରାଣୀମାତ୍ରଙ୍କେ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରଣୋଦିତ । ପୁଣି ଯନ୍ତ୍ର ସଙ୍ଗୀତ କେବଳ ଶ୍ରୁତିରେ ସୁଧା ଢାଳେ; ବ ଗାୟା କରିବା ସଙ୍ଗେ ୨ ସମୁଚିତ ଯୁକ୍ତ ଭାଷା ହୃଦୟରେ ଭାବତରଙ୍ଗ ଉତ୍ପାଦନ ଅର୍ଥାତ୍ ମାନସ ପଟରେ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରେ । ଉଭୟ ସଂଯୋଗରେ ତାହା ଚନ୍ଦ୍ର ଗଙ୍ଗା ଯମୁନା ମର୍ଯ୍ୟାଦାଶ୍ରିତ ମିଳନ ଘଟେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ସ୍ୱର ତାଳ ମାନ ଯୁକ୍ତ କଥା କହିବାକୁ ସମୟ ନାହିଁ; ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ମନୋଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିପାରିଲେ ହେଲା; ଏହି ହେତୁରୁ ବଇଦ ଶ୍ରୁତି, ଅମରକୋଷ, ଲୀଳାବତୀ, କ୍ଷେତ୍ରତତ୍ତ୍ୱ, ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ଦର୍ପଣ ବୋଧ, ଚର୍ଯ୍ୟା, ଗଣିତ, ଅଭିଧାନ ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥବନ୍ଧରେ ଲେଖା ଯାଉନାହିଁ କିମ୍ବା ରଘୁ ଭଟ୍ଟି କୁମାରସମ୍ଭବ ଇନ୍ଦ୍ରମତୀ, ମହାଭାରତ ରାମାୟଣ ପ୍ରଭୃତି ପଦ ଛନ୍ଦ ରଚନା ହେବାର ଦେଖା ଯାଉନାହିଁ; ମେଘନାଦ ବଧ, ମହାଯାତ୍ରା ପଦ ଛନ୍ଦ ରଚନା କରନ୍ତି । ଏଣୁକରି ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗକୁ ଗଦ୍ୟଯୁଗ ବୋଲିବା ଅସଙ୍ଗତ ନୁହେ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ ।

ସଙ୍ଗୀତର ଅସୀମ ଶକ୍ତି କ୍ରମଶଃ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବା ଓ ପ୍ରତିପନ୍ନ ହେଉଥିବା ସ୍ଥଳେ ସ୍ୱରତାଳମାନ ଯୁକ୍ତ ଛନ୍ଦ ରଚନା ଲୋପ ହୋଇ ଆସୁଥିବା ବଡ଼ଇ ବୋଧ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ଏହା ଅଦ୍ଭୁତ କଥା ନୁହେ । ଅମଲ୍ଲ ରତ୍ନାକର ହେଲେହେଁ ରଘୁକୁମାର ମହାଭାରତ ରାମାୟଣ ପ୍ରଭୃତି ବଡ଼ ବଡ଼ ଛନ୍ଦମାନଙ୍କର ଚର୍ଚ୍ଚା ସୀମାବଦ୍ଧ, ବହୁ ପାଠକଗଣ ବସି ମହାଭାରତ ରାମାୟଣ ପ୍ରଭୃତି ଶୁଣିଥାନ୍ତି; ପଣ୍ଡିତସ୍ଥଳରେ

ଲଘୁ କୁମାର ପ୍ରଭୃତି ଆଲୋଚନା ହୋଇଥାଏ; କିନ୍ତୁ ବିବାହାଦି ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷେ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ପାଇଁ ପଣ୍ଡିତ, ମୂର୍ଖ, ଧନୀ, ମାନୀ ପ୍ରଭୃତି ଏକତ୍ରିତ ହୋଇଥିବା ସ୍ଥଳରେ ରଘୁ କୁମାର ଇତ୍ୟାଦି ପାରିଜାତହରଣ ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି ବୃହଦାକାର ପଦ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ନେଇ ତର୍କକୋଳାହଳ ହେଉଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ବା ଶୁଣା ଯାଏନାହିଁ । ଏପରି ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର ପାଇଁ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ସଙ୍ଗୀତ ଉପଯୋଗୀ ବୋଲି ସବୁ ଦେଶରେ ସବୁ କାଳରେ ବିବେଚିତ ହୋଇ ଆସୁଅଛି । ଏହି ହେତୁରୁ କାବ୍ୟର ରସ କ୍ରମଶଃ ଶୁଖି ଆସୁଥିଲେହେଁ ଜନତାର ସ୍ରୋତ ଶୁଖିବା ଦେଖିବା ଥାଉ କ୍ରମଶଃ ବଢ଼ିଲାପରି ଜଣାଯାଏ; ତାହା ନୋହୁଥିଲେ ଅନେକ ଗୀତ ଥରକେତେ ଶୁଣାଗଲାରୁ ବାସିଫୁଲ ପରି ପରିତ୍ୟକ୍ତ ହେଉ ନ ଥାନ୍ତା; ଏ ବର୍ଷ ନୂଆ ଆର ବର୍ଷକୁ ପୁରୁଣା ହେଉ ନ ଥାନ୍ତା; ନୂଆ ନୂଆ ଗୀତ ଶୁଣା ଯାଉ ନ ଥାନ୍ତା । ଏହା ବୋଲି ଯେ ରଘୁ କୁମାର ତିଲୋତ୍ତମା ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ପ୍ରଭୃତି ଅପଦାର୍ଥ ତାହା ନୁହେଁ, ଏ ସବୁ ହୀରା ନୀଳା ମୋତି ମାଣିକ୍ୟର ହାର, ସବୁ କାଳରେ ସବୁ ଦେଶରେ ଅଦ୍ଭୁତ; କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ବା ଚହନ୍ତି ନାହିଁ; ଜନ୍ମା ଏ ସବୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଖରେ ଖୋଲି ଯାଏ ନାହିଁ । ଚୌପଦୀ ଶ୍ରେଣୀର କବିତା ଫୁଲହାର, ଆଜି ନଲେ କାଲିକି ବାସି; କିନ୍ତୁ ଏହାକୁ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି, ବଂଶହାର ଭଳି ଯାଉଛି; ଏହା ରଜା ପ୍ରଜା ଧନୀ, ନିର୍ଧନୀ, ପଣ୍ଡିତ, ମୂର୍ଖ ସବୁରି ଗଳାରେ ଶୋଭି ଯାଏ ଏବଂ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସୁଖ ଦିଏ ଏଣୁ କରି ଏ ଶ୍ରେଣୀର କବିତା ସାଧାରଣ ଲୋକ ରୁଚି ପ୍ରକୃତିର ମାପକାଠି; ଏ ସବୁ ଯଦି ଫୁଲପରି ସହଜେ ଫୁଟି ସକାଳେ ଝଡ଼ିବା ପଦାର୍ଥ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏ ସବୁରୁ ସମାଜ ବିଶେଷର ସାମୟିକ ଲୋକ ରୁଚି ପ୍ରକୃତିର ଯେପରି ପରିଚୟ ମିଳେ ମହାକାବ୍ୟର ସମାଧାନ ପ୍ରଭୃତିରୁ ସେପରି ମିଳେ ନାହିଁ; କାରଣ, ଏପରି ମହାଗ୍ରନ୍ଥମାନ ସର୍ବଦେଶ କାଳପାଇଁ

ଉଚିତ ଏବଂ ସବୁ ଦେଶ କାଳକୁ ଖଟେ । ମୁଗଲଙ୍କ ସମାଜ ବିଶେଷର ସାମୟିକ ସ୍ୱଭାବ ଅସ୍ଥିର ବ୍ୟବହାର ପ୍ରଭୃତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଚୌପଦୀ ଶ୍ରେଣୀର ସଙ୍ଗୀତରେ ଯାହା ଅଛି ବୈଦେହୀଶବିଳାସ, ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତା-ମଣି ମହାକାବ୍ୟର ସମାସ୍ୱଣ ପ୍ରଭୃତିରେ ତାହା ମିଳିବାର ନୁହେଁ । ଏହି ହେତୁରୁ ଚୌପଦୀ ଶ୍ରେଣୀର ସଙ୍ଗୀତ ଯେ ପ୍ରକୃତ ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ବାଚ୍ୟ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଆରେ ଯେ ଚୌପଦୀ ନାହିଁ ବୋଲି ତାହାର ମୂର୍ଚ୍ଛିପାଇ-କମ୍ପା ଏ ଶ୍ରେଣୀ ସଙ୍ଗୀତର ଉତ୍କର୍ଷ ସାଧନ ପାଇଁ ଏ ସବୁ ଲେଖା ଗଲା ତାହା ନୁହେ, ଓଡ଼ିଆ ଚୌପଦୀ ସାଧାରଣ ଜନ୍ମମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତ-ହୃତ ନୁହେ, ତାହାର ରୁଚି ଫିଟାଇବା ବା ଶୁଖାଇବା କମ୍ପା ସ୍ରୋତର ହ୍ରାସ ବୃଦ୍ଧି କରିବା ଲୋକ ବିଶେଷର ଅସ୍ୱତ୍ୱାଧୀନ ନୁହେଁ; ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ଲାବଣ୍ୟବତୀ ମହାଯାତ୍ରା ଆଉ ରଚିତ ହୋଇ ନ ପାରେ, ତଥ୍ୟ ନୂଆ ନୂଆ ଚୌପଦୀ ଯେ ଆଉ ଶୁଣା ନ ଯିବ ଏହା ସମ୍ଭବପର ନୁହେ । ଏ ଶ୍ରେଣୀ ରଚନା ସ୍ୱାଭାବିକ କାରଣରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଅତି ସାମୟିକ ସ୍ୱଭାବ ଅନୁସାରେ ରଚିତ ହେବା ହେତୁ ପ୍ରଚଳିତ ଓଡ଼ିଆ ଚୌପଦୀମାନଙ୍କର କୋଷଟଣ ବାଛିବା ପୂର୍ବେ ଉପରୋକ୍ତ ସାଧାରଣ ଜନ୍ମମାନଙ୍କର ଆଲୋଚନା ଅବଶ୍ୟକ ବୋଧ ହେବାରୁ ଏହା ସବୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଗଲା । ଏହା ବୋଲି ଯେ ଅମ୍ଭେ ଚୌପଦୀ ସମାଲୋଚନା କରିବାକୁ ଯାଉଅଛୁଁ ତାହା ନୁହେ; ଇତ୍ୟାଦି ବସ୍ତୁର ବାର୍ଯ୍ୟ ମାତ୍ର ଜନ ପକ୍ଷେ ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ, ଏହା କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ ହେବା ଯେ ବାମନ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇବା ସେ । ଅମ୍ଭେ ସମାଲୋଚନା କରିବାକୁ ଅଭିଳାଷୀ ନୋହୁଁ, ସାହିତ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତାନୁରାଗୀ ବନ୍ଧୁମଣ୍ଡଳୀଙ୍କର ସମାଲୋଚନା ପାଇଁ ବୋଧହେବେ ଚୌପଦୀ ଏକତ୍ର କରିବା ଅମ୍ଭର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ତୁଳନାତ୍ମକ ବା ବସ୍ତୁ ଭେଦ କରିବା ଅଭିଳାଷୀ ନୋହୁଁ, ବରଂ

ହାତକୁ ମାଣିକ୍ୟ ଯୋଗାଇବା ହିଁ କଳାଗିରର ପ୍ରାର୍ଥୀ; କାରଣ ଚୌପଦୀ ସଙ୍ଗୀତର ସମାଲୋଚନା କରିବା ତର୍କ ମାତ୍ର ଅବଶ୍ୟକ ବୋଲି ଜଣା ଯାଏ । ପୂର୍ବେ ଲେଖାଯାଇ ଅଛି ଯେ ଏ ଶ୍ରେଣୀ କବିତା ତାହାର ଛନ୍ଦବୃତ୍ତ ଅଙ୍ଗର ବଂଶଧାର ପ୍ରକୃତିର ମାଦଳାପାଞ୍ଜି, ଏହା ଛଡ଼ା ଏ ସବୁ ଯଥା ନାନାମୋହି ମାଝିଙ୍କର ମାଳା ନ ଥାଇ ଅତଳସ୍ପର୍ଶୀ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏଥିରେ କ୍ଷଣକେ ମନ୍ତ୍ରଣ ଯିବା ଭଳି ଜବା ଶେଷପାଇଲା ସଙ୍ଗେ ତଳେ ଦୁଇ ଦିନ ରହିଲା ଭଳି ଢଙ୍ଗ କେତେକ ଅଛି, ଶୁଣି ଗଲେ ଶୁଣିବା ଭାଷା ହେଲା ଭଳି ମାଳଶ୍ରୀ ନାଅଳୀ ବଉଳ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ସୁତରାଂ ଏ ସବୁ ଏକାବେଳକେ କୋଳ ଅପଦାର୍ଥ ନୁହେଁ, ଆଖି ବାଜ ବୁଜି ଚମତ୍କାରିତାରେ ଭସାଇ ଦେବାଭଳି ନୁହେଁ । ଉପର ଦେଖା ପୂର୍ବେ ଥରେ ଆଖି ପକାଇବା ଉଚିତ ଓ ଅବଶ୍ୟକ ବୋଧ ହେଉଅଛି ।

ଚୌପଦୀ ଛପା ହୋଇ ବହୀ ହେଉଅଛି; ତାହା ଦରକାର ହେଲା ପରି ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ, ଏପରି ସ୍ଥଳେ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆଉ କିଛି କହିବା ବା କରିବା ଅବଶ୍ୟକ କି ନା ବୋଲି ପ୍ରଶ୍ନ ହୋଇ ପାରେ । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗର ମୀମାଂସା ପାଇଁ ଛପା ହୋଇଥିବା ଚୌପଦୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଏପରି ଚମ୍ପୂ ବା ଗୀତି ନାଟକ ସବୁରେ ସଙ୍କଳିତ ହୋଇ ମୁଦ୍ରାଙ୍କିତ କରି ଗଲା । ବୋଧ ହୁଏ ଅଳ୍ପ ପରି ଅନେକେ ଏପରି ସଙ୍କଳନର ଅର୍ଥ ନ୍ୟୂନାଧିକ ଅନୁଭବ କରି ଥିବେ । କାରଣ ପ୍ରାୟ ସବୁ ଗୀତ ରାଧା କୃଷ୍ଣ ବା ତାଙ୍କ ସଖାସଖୀଙ୍କ ଉକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତି ସ୍ୱରୂପେ ରଚିତ; କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବଙ୍କ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରାନନ୍ଦ ଚମ୍ପୂ ଥିବାରେ ଲକ୍ଷିତ, ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଗୀତ ଓ ବନମାଳୀ, କାନ୍ତକବି, ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଚୌପଦୀ ଚତୁଷ୍ପଦ ଚମ୍ପୂ ବା ଗୀତି ନାଟକମାନଙ୍କର ଅଂଶ ବୋଲି ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣା ଯାଏ, ବନମାଳୀଙ୍କର "ନବନାଗର ନୌକା ମଣ୍ଡଳ ବହାଏ" ଦୋଷାଇ ଚୌପଦୀଃ

ହଂସଦେବଙ୍କ ଠାରୁ "ସହି କହୁଛି ବଣେ ବଂଶୀ କେ ବଜାଏ" ଘୋଷା
ଗୀତର ଉତ୍ତର, ଯେହି ପରି "କୁଞ୍ଜେ ମୁରଲୀ ବାଜୁଛି" ଘୋଷାର
ଗୀତ ଯେଉଁ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ତାହାର ବିକୃତି ପାଇଁ
"ଯମୁନା ଘାଟ କୋହିଲା" ଘୋଷାର ଗୀତ ରଚନା ହୋଇ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣା
ଯାଏ; ଇତ୍ୟାଦି ଅତି ସୁଲଭ ଉଦାହରଣର ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ାଇବା ଅବଶ୍ୟକ
ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ । ଏଣୁପର ଗୀତମାନଙ୍କରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖା ଯାଉ
ଅଛି ଯେ ଗୋପୀଦାସମାନେ ଯେଉଁ ମନୋହର ହୃଦୟଗ୍ରାହିଣୀ ମାଳା
କା ସ୍ତବକମାନ ରଚିଥିଲେ ତାହା ଛନ୍ଦଭଙ୍ଗ ହୋଇଯାଇ ତହିଁର ସୁମ-
ନମାନ ବିକୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି; ପ୍ରତିଫଳ ବକୁଳ ଦୋଷଗୁଣ ପ୍ରକାଶ
କରୁଛି କିନ୍ତୁ ତାଇ ଅନ୍ୟ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧର ଯେ ଦୋଷଗୁଣ ତାହା
ଜଣା ପଡ଼ୁ ନାହିଁ; ମାଳତି ମାଳର ମଞ୍ଜରୀ ଥିବା ମଲ୍ଲୀ, ଚମ୍ପା
କୁନ୍ଦ ମନ୍ଦାର ଯେ ଶୋଭା ତାହା ପ୍ରକାଶ ପାଉ ନାହିଁ । କେବଳ
ଏତିକି ନୁହେ; ଛନ୍ଦୋଜ୍ଞାନର ତତ୍ତ୍ୱ ନ ଜାଣିଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ତହିଁର
ବୋଧ ହୋଇଥିବ ଗୀତ ଶୁଣି ଶାଙ୍ଗିର ଧ୍ୱନି ପଡ଼େ; କାନରେ ସୁଧା
ବର୍ଷେ କିନ୍ତୁ ହୃଦୟ ସ୍ପର୍ଶ କରେ ନାହିଁ କିମ୍ବା ମାନସ ପଟରେ
ଚିତ୍ରାଙ୍କନ କରେ ନାହିଁ । ଏହି ହେତୁରୁ ଗୋପୀଦାସଙ୍କର ଚମ୍ପୂ
ଖଣ୍ଡିଲେ ସଂକଳନ ଅବଶ୍ୟକ । ଏପରି ସଂକଳନର ଅନ୍ୟତର
କାରଣ ମଧ୍ୟ ଅଛି ।

ଏହା ଗୋପୀଦାସଙ୍କ ଗୀତ ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ସଙ୍କଳନ
କରିବାକୁ ଗଲେ ଅନେକ ଗୀତର ଅଙ୍କ ଦେଖାଯାଏ; କେତେକ
ସ୍ଥଳ ଓ କେତେକ ସ୍ଥାନ ପୂରଣ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । ଅଥଚ ସୁଖର
ବିଷୟ ଏହି ଯେ ଜଣଙ୍କର ଅଙ୍କ ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ପୂରଣ ହେଉଅଛି ।
ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖା ଯାଉଅଛି ଯେ ଜନ୍ମ ଚମ୍ପୂର ଯେଉଁ
ଗୀତମାନ ଲୋକଙ୍କ ମନକୁ ଅଧିକ ନେହି ସବୁ କଣ୍ଠ ହୋଇ ରହି
ଯାଇଅଛି; ଅନ୍ୟ ସବୁ ଚମ୍ପୁସ୍ଥଳରେ ଅଛି ତା ଲୋପ ହୋଇଅଛି;

ତାହା କେବେ ମିଳନ ବା ଜାତୋଲା ଯାଇ ନ ପାରେ । ତାହା ଅନ୍ତ-ରରେ କୃତ ବଶେଷ ବା ଚର୍ମ୍ମବଶେଷର ଯଥାର୍ଥ ସମାଲୋଚନା ପକ୍ଷେ କଚ୍ଛ ଅସୁବିଧା ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ତାହା କେଲାପରି ହୁଣ ଯାଉ ନାହିଁ ; କାରଣ ଛନ୍ଦସ୍ଥାନୀୟ ଶ୍ଳୋକପଦୀର ଅଭାବ ନାହିଁ । କୃତ ବା ଚର୍ମ୍ମ ବଶେଷର ସମାଲୋଚନା ଶେଷରେ ଯାହାହେଉ, ତାହାର ସ୍ଵରକ୍ଷିତ ଅଙ୍ଗର ବ୍ୟବହାର ଗତି ଗତିର ସମାଲୋଚନା ପାଇଁ ଯେ ବଶ ହୋଇ ରହିଥିବା ଜାତମାନଙ୍କ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଉପକରଣ ଏହା କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର ; କାରଣ ଏ ସବୁ ଜନ୍ମ ସମୟ ଓ ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନର କଥନ ବରଣନ, ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନ ଓ ଜନ୍ମ କାଳର ଜନ୍ମ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ଏହାକୁ ବୁଝ ଜଣି ନେଇଛନ୍ତି, ଏଣୁକରେ ଏ ସବୁ ଏହା କବ ବା ଭାଷ ଦେଶ କାଳର ଗତି ଗତି ସ୍ଵରକ୍ଷିତର ପରିଚ୍ୟୁତ ନ ହୋଇ ବସ୍ତୁ ଦେଶ କାଳର ଲୋକଙ୍କ ଜାତକ୍ଷିତ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛୁ । ପୁଣି ଏହିପରି ତୁଳା ଲଣା ଯାଉଥିବାକୁ ବଶ ହୋଇ ରହିଥିବା ଶ୍ଳୋକପଦୀମାନ ସବୁଜରେ ମଞ୍ଜୁ-ଷଦାର ବା କଳକୀ ଧରିବାର ଜୁନ୍ଦେ । ଏହା ସବୁ ଅଲୋଚନା କରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭେଦ ଶ୍ଳୋକପଦୀମାନଙ୍କୁ ଚର୍ମ୍ମଧାତୁରେ ସଂକଳନ କରିବା ଅବଶ୍ୟକ ବୋଧ ହୁଏ ।

ଆମ୍ଭେ ଏପରି ସଙ୍କଳନ ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ଅନୁଭବ କରୁଅଛୁଁ, କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭର ଏହି ସଙ୍କଳନ ଦ୍ୱାରା ଏ ବୋଲୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯେ କେତେ ଦୂର ସାଧିତ ହେଲା ଏବଂ ଏହା କେପରି ହେଲା ତାହା ପାଠକେ ବିଚାର କରିବେ । ମାତ୍ର, ଅକ୍ଷର ଶବ୍ଦ ବା ପଦ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ କରି ଏହାକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନୋପଯୋଗୀ କରିବାକୁ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇ ଅଛି । ତଥାପି ଏହା ବିଶେଷ ଭାବ ମନେ ରଖିବା ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ ଯେ ଏ ମାଳ ମାଳୀର ଗଢ଼ା ଗୁନ୍ଥାମାଳ ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ମାଳୀର ବଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବା ଫୁଲ ନେଇ ଏ ମାଳ ହେଲା, ଏଥିର ଫୁଲ ସବୁ ଯଥାସ୍ଥାନରେ

ସନ୍ଧି କେଉଁଠି ହେବା ଯୋଡ଼ିବା ପାଇଁ ଜଣ ଦାୟୀ ନୁହନ୍ତି, ଏଥି ପାଇଁ ଏକା ସଙ୍କଳନକାରୀ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟୀ । ଏହା ହେତୁ ଜଣ ଉପେକ୍ଷ କମ୍ପା ଜାତସ୍ଥ ସ୍ଥଳ ଭୁଲ ପ୍ରଭୃତି ସମାଲୋଚନା କଲା ବେଳେ ଏ ଉପଯୁକ୍ତ ଉପେକ୍ଷା କଲ ମନେ ରଖିବା ଯେ ଆବଶ୍ୟକ ଏହା କହିବା ବାହୁଲ୍ୟମାତ୍ର

ଉପରେ କୁହାଯାଇଅଛି ଯେ ଓଡ଼ିଆ ଚୌପଦୀ ମାନଙ୍କ ଯଥା ବୃତ୍ତିକ ରୀତିବଦ୍ଧସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଏବଂ ସେହି ସବୁ ଚୌପଦୀ ଜନ୍ମ ବା ରୀତି ତାଃକଣ୍ଠରୁ ଯେ ସଙ୍କଳିତ କଲ ହେଲା । ଯୁଗଧର୍ମ ଅନୁସାରେ ଏ ସବୁ ଗୀତ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱକାଳର ଓ ମତାନ୍ତର ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି ସୁତରାଂ ଏପରି ସଙ୍କଳନ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଉଚିତ କି ନା ବୋଲି ପ୍ରଶ୍ନ ହେବା ଅଭାବ ସମ୍ଭବପର । ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯାହା ବକ୍ତବ୍ୟ ତାହା ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଉଚିତ ଓ ଆବଶ୍ୟକ ବୋଧ ହେଉଅଛି ।

ପ୍ରେମ ବା ପ୍ରୀତି କେତେକ ବସ୍ତୁ ସବୁ ଦେଶରେ ସର୍ବକାଳରେ ସର୍ବଜନ ପ୍ରିୟ; ଏହା ସ୍ୱୀକାର କରିବା ବୋଲି କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର; କାରଣ, ଲୋକ କୋହିକେ ପ୍ରକୃତି କୋହିଏ, ଭଲଃ ଲୁଚଃ ଲୋକଃ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱଭାବିକ ବଚନମାନ ତାହେଲ ଜଣା ଶୁଣା ଥିଲେହେଁ ତାତ୍ତ୍ୱିକ, ମାର୍ମିକ, ଧାର୍ମିକ, ବୈଷ୍ଣବ, ବୈଜ୍ଞାନିକ ଓ ପୌରାଣିକ ସମସ୍ତେ ପ୍ରେମର ବଶବର୍ତ୍ତୀ, ପ୍ରେମଗତ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଅଧୀନ; ପ୍ରେମ ହୃଦୟର ଟାଣଣା; ଯେଉଁଠାରେ ପ୍ରେମର ଅଧିକାର ସେଠାରୁ ଲୁପ୍ତ ହୃଦୟ ସୁଦୂରେ ରହେ, ଯାହାଠାରେ ପ୍ରେମରେ ଅଂଶ ତାହାର ଅନିଷ୍ଟ ବା ଅମଙ୍ଗଳ କରିବାକୁ ଦୁର୍ବୃତ୍ତି ଜନ୍ମେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ମନେ କରେ ନାହିଁ; ଉଚ୍ଚ ପ୍ରେମଭଜନ ଅନ୍ତର ହେଲେ ଯନ୍ତ୍ରେ ଜଗତ୍ ଉପସ୍ଥଳ; ସ୍ୱାର୍ଥର ଜଙ୍ଗମ ସବୁ ଧର୍ମକୁ ପର ଉଚ୍ଚ କରିବେ ଉଚ୍ଚ ମାର୍ଗରେ ପ୍ରସାରିତ, କାରଣ ପ୍ରେମ ଈଶ୍ୱରୀୟ ସ୍ୱଭ ଆଉ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରେମମୟ ବୋଲି ସର୍ବବାଦୀ ସମ୍ମତ । ସମସ୍ତେ ପ୍ରୀତି

ପ୍ରେମସ୍ପୃହାଇଛନ୍ତି ହେବା ଦେଖାଯାଏ, ତୁହେଁ ଏକ ନ ହେଲେହେଁ ଏକ ଅନ୍ୟର ନାମାନ୍ତର ମାତ୍ର ନ ହେଲେହେଁ, ପ୍ରୀତି ଯେ ପ୍ରେମର ରୂପାନ୍ତର ବା ଅଂଶାବତାର ଏହା କେହି ଅସ୍ୱୀକାର କରିବେ ନାହିଁ ଏହି ହେତୁରୁ ପ୍ରୀତ ବୈଷ୍ଣବ ସଙ୍ଗୀତ ପଦ୍ଧତି, ମନୋହାରୀ ଓ ଚିତ୍ତବିନୋଦନକାରୀ ବୋଲି ଗଣ୍ୟ ହୋଇ ଅଦ୍ୟକାଳ ଜଣାଯାଏ ଏହା ବ୍ୟତୀତ, କାବ୍ୟ ମହାକାବ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥଳେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ନବନ୍ୟାସ ଉପନ୍ୟାସ ପ୍ରଭୃତିର ସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି ତହିଁରେ ସବୁ ଏହି ପ୍ରୀତି ଯୋଗ ସଧବାର ଏକାଦଶୀ, ବିଧବାର ଶୃଙ୍ଗାର, ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ବିଧବା କନ୍ୟା ସହିତ ରାମବାବୁଙ୍କର ବିରୁଦ୍ଧେଷ, ହରିର କାରାବାସ, ମଥୁର ପ୍ରାଣ ନାଶ, ନାନାବିଧ ମହାଶା ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅଘଟଣ ଘଟଣାର ସୃଷ୍ଟି । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ ପ୍ରୀତିର ଅଧଃପତନ ଯେପରି ଥିଲା ସେହିପରି ରହିଛି ଓ ରହିବ, ଯୁଗଧର୍ମ ଅନୁସାରେ ଯେ ସ୍ୱଭାବର ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିବାର ପୂର୍ବେ ଉଲ୍ଲେଖ ହେଲା ତାହା ପ୍ରୀତି ଯୋଗ ନୁହେଁ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଯୋଗ, ଉପସ୍ଥିତ ପର ଜଣାଯାଏ ବୋଧ ହୁଏ ଆଲୋଚିତ ଗୀତମାନ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରେମ କୌତୁକ ବର୍ଣ୍ଣନ ନ ହୋଇ ଗଜପତି ଇନ୍ଦୁମତି ବା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ସଙ୍ଗେ ଜନୀ ଯୋଷାଙ୍କ ପ୍ରେମ କୌତୁକ ବର୍ଣ୍ଣକ ହୋଇଥିଲେ ଅଧୁନାକ ନବନ୍ୟାସ ଉପନ୍ୟାସ ପରି ଗ୍ରହଣ ହେଉଥାନ୍ତା ।

ବର୍ତ୍ତିକ ଜାତ, ରକ୍ତପାତ, ଅଘଟଣ ଘଟଣା ଚକ୍ର ଦେଖାଇ ଅଧୁନାକ ନବନ୍ୟାସ ଉପନ୍ୟାସ ପ୍ରଭୃତି ସମାଦୃତ ହେଉଥିବା ସ୍ଥଳେ ଏ ସବୁ ନ ଥିଲେହେଁ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରୀତି କଉତୁକ ସମ୍ବନ୍ଧେ ସ୍ୱଭାବର ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ଓ ସେ ତୁହେଁ ଅଧୁନାକ ନବନ୍ୟାସ ଓ ଉପନ୍ୟାସ ପ୍ରଭୃତିର ରାମବାବୁ, ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ପ୍ରଭୃତି ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କ ପରି ଗଣ୍ୟ ନ ହେବାର କାରଣ ବୁଝି ପାରି ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ପ୍ରୀତି କଉତୁକର ରହସ୍ୟ ଗୂଢ଼ ଓ ଅପ୍ରକାଶ ଥିବାରୁ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏପରୁ

ଈଶ୍ୱରାବତାର ଅଜ୍ଞମାନ ହୁଏ ଯେଉଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମୁଖରୁ ଭଗବତ୍‌ତତ୍ତ୍ୱ ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା ନିଃସୃତ ସେ ଯେ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ଏପରି ଲୀଳା କାହିଁକି କଲେ, ଶ୍ରୀଛିପାଶରେ ଜଡ଼ାଇ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପ୍ରେମାବେଦଇନ୍ଦ୍ରି କାହିଁକି ତନ୍ତ୍ରାଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ାଇଲେ, ପୁଣି ଦ୍ୱାରକାର ରାଜା ହେଲେହେଁ ଯୁବା କାଳରେ ଏପରି ଲୀଳା କରିଥିବେ କାହିଁକି ଦେଖା ବା ଶୁଣା ଗଲା ତେବେ ତାହିଁ ପ୍ରଚାର ବା ବୁଝାଇ ପ୍ରଚାର କଣା ନାହିଁ । ଏ କଥାଏ ତେବେ ପ୍ରକାଶ ହୋଇଅଛି ବା ହେବ କି ନାହିଁ କୋଲା-ଯାଇ ନ ପାରେ । ସେ ଯାହା ହେଉ ଲକ୍ଷ ଯୋଗୀ ଯେଗୀ ରୋଗୀ ପ୍ରେଇ ବଇରାଗୀ ପଣ୍ଡିତ ମୂର୍ଖ ଯତ୍ନ କର୍ଷ ହେଲା ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରେମକୁ ବିଶୁଦ୍ଧ ପବିତ୍ର ପ୍ରେମ ଓ ମୋକ୍ଷପଥ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ ଓ ବିଶ୍ୱାସ କରିଆସୁଅଛନ୍ତି । କାବ୍ୟ, ନାଟକ, ପୁରାଣ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରେମ ଲଇରୂକର ବଚଳ୍ପ ଅଛି, ଲୀଳାଭୂମି ବୃନ୍ଦାବନ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏ ସବୁ କିଛି ନାହିଁ । ଅଥଚ ତାଙ୍କ ଧର୍ମ-ବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଏପରି ପ୍ରେମକୁ ମୋକ୍ଷପଥ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ ଓ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ଓ ଅଦ୍ୟାପି କରୁଅଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଏକା ଭାରତବାସିଙ୍କ ମନ ପ୍ରାଣ ଏପରି ପ୍ରେମ ପାଇଁ ଲାଳାୟିତ ନୁହେଁ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅସ୍ମାମାନଙ୍କର ସୁପରି-ଚିତ ପଣ୍ଡିତ ମିଃ ଅଲସନ ସାହେବଙ୍କ ଉକ୍ତି ବିଶେଷ କରି ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ, ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଇଂରାଜୀରେ ଦେଇଥିବା ତାଙ୍କ ପଞ୍ଚମ ବକ୍ତୃତାରେ ଏହି ପ୍ରେମ ସମ୍ବନ୍ଧେ ସେ କହିଅଛନ୍ତି ଯେ "It is a terreble view of the souls attetute to the intinite, but while we condemn it we must not forget that the same view has more than once found a transeent home in Christianity ଅର୍ଥାତ ଅନନ୍ତ ସଙ୍ଗେ ଆତ୍ମାର ଏପରି ଭାବ କରିବା ଭୟାନକ,

କିନ୍ତୁ ଏହାର କଥା କହିବାକୁ ଗଲେ ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଧର୍ମରେ ସୁଦ୍ଧା ଏପରି ଭକ୍ତ ଏକାଧିକବାର ଅଚିରସ୍ଥାୟୀ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ପାଇଅଛି । ଶ୍ରୀ ଅରବିନ୍ଦ ଷାଣ୍ଡେଲଙ୍କ ମତର ସମାଲୋଚନା କରିବାର ଏ ସ୍ଥଳ ନୁହେଁ । ସ୍ୱଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରେମ ମୋକ୍ଷପଥ ହେଉ ବା ନ ହେଉ, ଆଲୋଚିତ କବିମାନଙ୍କ ଯେ ସେ ପ୍ରେମ ବା ପ୍ରୀତିକୁ କେବଳ ପରମ ପଦାର୍ଥ ଓ ମୋକ୍ଷପଥ ଜ୍ଞାନ ଓ ବିଶ୍ୱାସରେ ଗୀତ ରଚିଯାଇଅଛନ୍ତି ତାହାର ପ୍ରମାଣ ସେମାନଙ୍କ ଗୀତରେ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ଦେଖାଯାଏ, ତାହା ନୋହିଥିଲେ ଭକ୍ତ ଦିନକର "ଲଘୁଗୁରୁ ବୋଲେ ଏବେ ସ୍ୱର ଜଣାଗଲା । ଯଥାର "ପଦକମଳରେ ମୁକୁଳାଇ ଯତନେ ପଦଦ୍ୱୟ ଦଳା," "ଠାକୁର ଠାକୁରା- "ଶ୍ରୀଙ୍କ ପଦାମ୍ବୁଜ ଧ୍ୟାନରେ, ଜପ ଜଗଦେବ କହେ ଇଷ୍ଟ ଉଚିତ," "କଣ୍ଠୁ ଝଙ୍କାର ନ ଖଣ୍ଡ ନୃପତିକର, କୃଷ୍ଣେ ଦର୍ଶନ ଭକ୍ତ ହେବା ଏ "ଲକ୍ଷ୍ୟ ପାଇ, ଶୂନ୍ୟମୟ ଏକାର ନୋହେ ଏ ଜୀବ ଭର । ମାଧୁ- "ମୋହନ୍ତୁ ସେ ପାଦ ଅର୍ପଣ କର ଦେଖ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗୋପୀମାନେ "ଗୋ", "ବନମାଳି ବାସ ବେଢ଼ ନନ୍ଦସୁତ ମନମୋହେ, ଲକ୍ଷ୍ମି ମୁଁ "ମନ୍ତ୍ରି ଲହୁକ 'ଶ୍ରୀଚରଣେ ଗୋ' "ଯେ ମୋହନୀବେଶ ଧରି, "ମୋହନେ ଅମଳ ସ୍ୱପ୍ନ, ଯାହାଙ୍କର ଦେଖେ ଭଗୀ ହେଲେ "ଶଙ୍କର", "ଏମନ୍ତ ଭଲେ ଜାଣି, ଚିତ୍ତେ ଧ୍ୟାନ କର ହରି, ଶ୍ରମଚନ୍ଦ୍ର ହେଉ ବୋଲେ ହେଲେ ବାହାର" ଏହି ପଦମାନ ଅତି-ରସପୂର୍ଣ୍ଣ ଏହି ବୋଧ ହେଉଥିବା ଚୌପଦୀରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଉ ନ ଥାନ୍ତା ।

ରାଧା କୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ବା ଜୀବ ପରମ ଜ୍ଞାନ ଓ ବିଶ୍ୱାସରେ ଚୌପଦୀ ରଚିତ ହୋଇଥିଲେ, "ଗେଲେ ବନମାଳୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ "ଠାକୁରାଣୀ, କଥାଏ ନ କର ହେଣ୍ଟାପଣିଆ" ଏହି ପଦ ବା ଶତ-ଅସଙ୍ଗତ ବୋଧ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ବା ଜୀବ ପରମଂ ଏଭ

ହେଉନ୍ତୁ ବା ଦୁଇ ହେଉନ୍ତୁ, ଉଭୟସ୍ଥ ହେଲେ ସ୍ରଷ୍ଟା ପୁରୁଷ ବା ପରମ ପ୍ରକୃତି ବା ଜୀବର ସଙ୍ଗ ଛାଡ଼ିଲା ପରି ଜଣାଯାଏ ; ପ୍ରକୃତି ବା ଜୀବ ପରମ ବା ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଅନ୍ୱେଷଣ କଲା ପରି ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ ; ସ୍ୱୟଂ ପରମ ବା ପୁରୁଷ, ଜନ୍ମ ତାଙ୍କର ଅଂଶାବତାର ବା ଅନୁଚରଙ୍କ ଯଥା ରାମ, କୃଷ୍ଣ, ଯୀଶୁ, ମହମ୍ମଦ ବା ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କୁ ଲୋକେ ଖୋଜି ଆଣି ନାହାନ୍ତି, ଲୋକଙ୍କର ଗତିମୁକ୍ତି ପାଇଁ ସେମାନେ ଆପେ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟକୁ ଆସିଅଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଅନୁମାନ ହୁଏ ଯେ ପରମ ବା ପୁରୁଷ ଜୀବ ବା ପ୍ରକୃତିକୁ ଲୋଡ଼ୁଛି ; ପରମ ବା ପୁରୁଷଆଡ଼କୁ ନ ଯାଇ ଅନ୍ୟଦିଗାଭିମୁଖୀ ହେବା ଜୀବ ବା ପ୍ରକୃତିର ସ୍ୱଭାବ । ପରମ ବା ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଚାହିଁ ଜୀବ ବା ପ୍ରକୃତିର ସେପରି ସ୍ୱଭାବ ନାହିଁ କି ତାହା ସ୍ରଷ୍ଟା ଜାଣନ୍ତି ; ତାଙ୍କ ଲୀଳା ଅଗୋଚର । ସେ ଯାହାହେଉ ଏହିପରି ଆଲୋଚନା କଲେ ଆଲୋଚିତ ଗୀତ ପଦର ଚତୁମାନ ଅସଙ୍ଗତ ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ କବିଙ୍କ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୀତ ସହିତ ଏହାକୁ ଦେଖିଲେ ଆଲୋଚିତ ପଦ ଏହି ସ୍ଥଳରେ ଉଚିତ ହୋଇ-ଥିବାର ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ । ଯାହା ଅସଙ୍ଗତ ବା ଅସୁନ୍ଦର ବୋଧ ହେଉଛି ତାହା ପରିହାର କରିବା ପୂର୍ବେ ସୂକ୍ଷ୍ମ କେତେ ଆଲୋଚନା କରିବା ଉଚିତ, ତାହାର କୌଣସି ମୀମାଂସା ସମ୍ଭବପର ହେଉ ନ ଗଲେ ତାହାର ପରିମାଣ ଅନ୍ୟର ପରିମାଣ ସହିତ ତୁଳନା କରିବା ଉଚିତ୍ ଏବଂ ଏହା ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ ମହାଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଏପରି କଥାମାନ ଅଛି ଯେ ତାହାର ଭାବ ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ନାହିଁ ଜନ୍ମ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧେ ନାନା ମୁନିଙ୍କର ନାନା ମତ, କାହାରି କାହାରି ଅଥବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କ୍ରମଶଃ ପ୍ରକାଶ ପାଉଅଛି ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ପରି ସେ ଏ ସବୁ ଗୀତ ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ତାଂଶ ନାହିଁ ଏହା ବୋଲାଯାଇ ନ ପାରେ ।

ରାଧା କୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରେମକୁ କେବଳ ଜ୍ଞାନ ଓ ବସ୍ତୁରେ ତାହାର

ଅନୁକରଣ ବା ସ୍ୱାର୍ଥ-ପରାଣତିରେ ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା ପାଇଁ ଏ ସବୁ ଗୀତ ହୋଇଅଛି ବୋଲି କେତେବେଳେ ବୋଲା ଯାଇ ନ ପାରେ, ବରଂ ତାହେଲ କେହୁ ସେପରି କରେ ତାହା ନିବାରଣ ପାଇଁ ଏପରି ପ୍ରୀତି ଲୀଳା ଓ କୌତୁକ ସଖା କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଲାଗି ଯବନଙ୍କ ମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ନିନ୍ଦ୍ୟ, ଗର୍ହିତ ଓ ଅବଶ୍ୟ ବର୍ଜନୀୟ ଉପଦେଶ ଦେବା ପାଇଁ ଏ ସବୁ ଶ୍ଳୋକ ପଦୀ ରଚିତ ହୋଇଥିବାର ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ; ତାହା ନୋହିଥିଲେ ଏକ ପକ୍ଷରେ ଯେପରି "ପରପ୍ରୀତି ସାର "କଲେ ଚିନ୍ତା ଜାତ ହୁଏ ଗୋଚର," "ପ୍ରୀତିସୁଧା କେ ଜାଣିଛୁ "ଅନୁରକ୍ତ ବନିତା ରେ" "ମଧୁ ଯେବେ ଅଛି ମଧୁପକୁ ଭେଟେ ଲୁଟନ୍ତ "କମଳ ସମ ରେ" "ଯାର ମନ ଯହିଁ ଲଗେ ଭାରତନ୍ତୁ ତାକୁ ଆନ "ନ ଦିଶେ" ପ୍ରଭୃତି ପଦମାନ ଅଛି, ଅପର ପକ୍ଷରେ ସେହିପରି "କତି "କଲେ ପରପ୍ରୀତି କି ଜାତି ଯିବ ରାଇ, ଇହ ପର ଦୁଇଲୋକେ ନିନ୍ଦିତ "ହୋଇ "ପର ପୀରତିରେ ଜାତି କି ମଜେ କାମିନୀ, ହେଲେ "ସ୍ନେହଲାଭ ନୁହଇ ଗୁପତ, ପ୍ରକାଶ ହୁଏ ଅବନୀ", "ପୀରତି ପଥ "ଶଙ୍କତା ରେ ସଙ୍କଟ, ନ ଜାଣି ଲହୁଁ ଏ ପଦ ବଢ଼ାଇଲେ ପଦ ପଦକେ "କଣ୍ଟକ" ପଦମାନ ନ ଥାନ୍ତା; ଏହିପରି ଭର୍ତ୍ତୃ ବହର୍ଦ୍ଦ ଗୀତରେ ଯାହା ରଚିତ ହୋଇଛି ତାହା ତୁଳନା କଲେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଅପେକ୍ଷା ନିବର୍ତ୍ତକ ବଚନ ଅଧିକ ଦେଖାଯାଏ । ପୁଣି ଏଥି ସଙ୍ଗେ ମାନ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସାମାଜିକ ରୀତି ନୀତିର ଅଙ୍କୁଶ ମଧ୍ୟ ଯୋଗ ହୋଇଅଛି । ଏହା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଇଙ୍ଗିତ ପ୍ରତି ରାଧାଙ୍କ ମୁଖରେ "ମୁହିଁ କୁଳଙ୍ଗନା, "କେମା, ଅନ୍ୟ ପ୍ରାସ୍ତ ମୋତେ ମଣି କି, ଧର ମୋ ଅଞ୍ଚଳ କରୁଛ "ତାଞ୍ଜାଳ ତାର ନାହିଁ ପରବୁଆସୁଣିକ," ଲଳିତାଙ୍କ ମୁଖରେ "ତାର ନାହୁଁ "କି ଦେବ ପର ତରୁଣୀ ବରଣ, ତୋରଲାଗି କେଉଁ ପଡ଼ିବା ଦେବତ "ସ୍ୱେର ପର ଅତରଣ," ଦୂତୀଙ୍କ ମୁଖରେ "ଶରତାର ରତି ଏ ଅପଖ୍ୟାତି ତାହେ ଇଚ୍ଛା" ଏବଂ ସ୍ୱୟଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମୁଖରେ "ଯେ

"କରେ ଯାଯ ପୀରତି ସେହି ମରୁ ଜନ ରେ" ପ୍ରଭୃତି ବଚନମାନଙ୍କରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ । ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପଦ୍ଧତି ସ୍ୱରୂପ ଓ ତାଙ୍କ ପ୍ରେମକୁ ମୋକ୍ଷପଥ ଜ୍ଞାନ ଓ ବଶ୍ୟାସ୍ତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱୟଂ ସେମାନଙ୍କ ଓ ସେମାନଙ୍କ ସଖୀସଙ୍ଗିନ ମୁଖରେ ଏପରି ବଚନମାନ ଦେଇଥିବାରୁ କବିମାନେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଏହି ଉପଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି ଯେ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସାଧାରଣ ନରନାରୀ ଜ୍ଞାନ କରି ତାଙ୍କ ପ୍ରେମକଉତୁକ କଲେ "କୁଳଛଡ଼ା ଘରବୁଡ଼ା" ହେବାକୁ ହେବ, 'ପଦପଦକେ କଡ଼ଡ଼ା' ଖାଇବାକୁ ହେବ; ସେହି ହେତୁରୁ ଯେଉଁ ଗୀତରେ ବନମାଳୀ କହିଛନ୍ତି "ବୋଲେ ବନମାଳୀ, ଶୁଣ ଠାକୁରାଣି, ଢଳାଣ ନ କର "ବେଣୀପାଣିକ" ସେହି ଗୀତରେ କହିଛନ୍ତି "ଡର ନାହିଁ କି ପର-ଲୋକସୁଣିକ" । ଏହିପରି ଆଲୋଚନା କଲେ କବିମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପରିଷ୍କାର ବୁଝି ଓ ମହତ ହୋଇ ନିଃସନ୍ଦେହେ ପ୍ରତିପନ୍ନମାନ ହୁଏ, ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରେମକୁ ମୋକ୍ଷପଥ ଜ୍ଞାନରେ ଜୀବ ପରମ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ପ୍ରେମର ପରିପୋଷଣ ଓ ସଂରକ୍ଷଣ କରିବା ଓ ନରନାରୀ ମଧ୍ୟରେ ସେପରି ଲୀଳା କଉତୁକ ନ କରିବାକୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହି ସବୁ ଶ୍ଳୋକପଦୀମାନ ରଚିତ ହୋଇଥିବା ବିଷୟରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ହୋଇ ନ ପାରେ । କେବଳ ଯେ ପ୍ରୀତି ବିଷୟରେ ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରକାର ବଚନ ଓ ଉପଦେଶମାନ ଅଛି ତାହା ନୁହେଁ, ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ବିଷୟରେ ଉପଦେଶର ଅଭାବ ନାହିଁ; ଏହା "ପବନ ପାବକ ଜଳ, ନାଶନ୍ତି "ହେଲେ ପ୍ରବଳ, ବୋଲି କହି ହେଉଁ ଜନ ତୁଅନ୍ତି କମନାରେ," "ସ୍ନିଗ୍ଧର ଗମ୍ଭୀର, ଅଛନ୍ତି କ୍ଷମୀର ଅତି ମହାମୀନଶ୍ରେଣୀ, ଜନ୍ତୁ ତ "କନକ ଲବଣ୍ଡ ଯତନ କରି ହେତୁ ଧୂଣି," "ବୋଲେ କବିଭକ୍ତ "ଏ ସିନ୍ଧ, ଯାହାର ଯେମନ୍ତ ସ୍ୱଭାବ, ପ୍ରାଣ ଗଲେ ହେଲେ ଛାଡ଼ି ନ "ଥିବ," "ଆକରରେ ଅଛି ବାଳି, ଗଙ୍ଗାତଳେ ଅଛି ପଙ୍କ, ଉଦରେ "କଳଙ୍କ ବଣିଜ ରେ," "ବୃନ୍ଦାର ବଲ୍ମୀକ ଦେଖି, ଲଜ୍ଜା ଥାଇ ଯେବେ

"ଦୁଃଖୀ, ଛାଡ଼ିଲ ଭୃତ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଶେଷ ଅନ୍ତିମରେ" "ଛିନ୍ନ ପକ୍ଷୀ ଭଳି, "ମୃଦୁବାଣୀ ଝର ଝଞ୍ଜା ତୁଠେ ଛାଇବା, ଶରାଦୋଷ ଛାପିତ ବନ "ଲତା ଦୃଢ ବାଡ଼ ମେନ୍ଧୀ ଜୁଳିବା" "ଦୀନ ଗୌରବର, ବୋଲେ "ଅରେ ଗୋଠ, ଦେଲା ବ ଗୋ ଛରଭ, ଫିସ୍ ଝରଚଣ୍ଡ, ଠାକୁର "ଏକୁପଥ ଛଡ଼ବା ଚପଳ" "ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହାଲ୍ ବାଧିଲ ତନ୍ତ୍ର। "ମିତ୍ରଭଳ ମନ ମାଡ଼ି ମୁକ୍ତି ଦ୍ୱିଲେ ମାଡ଼ିଯାଏ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭଳ" "ପଦ୍ମବନ୍ଧର "ହ ଲୋଡ଼ା । ରେ ହଙ୍ଗାର । ଯିଏ ଭଳ ପ୍ରୀତି ପୀୟୂଷ ପ୍ରବାହ ହୃଦୟର "ଯେବେ ଖଣ୍ଡା" ପ୍ରଭୃତି ପଦମାନଙ୍କରୁ ଦେଖାଯାଏ। ଏପରି ବର୍ଣ୍ଣନମାନ ଓ ପଦବି ସେଇ ମାନ ଉଚ୍ଚତ ଦିଆଯାଇ ଅଛି ଯେ ସବୁ ଢବା ଶେଷାଙ୍କବା ପର ଗଣା ଯିବ ଓ ମଣି ମାଣିକ୍ୟ ପଥ ଗଣା ଯିବ ତାହା ପାଠକ ଦର୍ଶକ ଜାଣନ୍ତି। ଏହା ଏକବକ୍ତି ହିନ୍ଦୁ ଦେଖାଯାଏ ଯେ କେବଳ ଅଭିନୟରେ ବାନ୍ଧି ରହିବା ପାଇଁ, ପ୍ରଥବା ବଡ଼ାକୁ, ଅଥବା ବଡ଼ାକୁ ସଞ୍ଚାଇବା ପାଇଁ, କାଶ୍ମୀର ଗଡ଼ଜାତ୍ୟ ଲାଭ ଉପଲକ୍ଷେ ଅଯୋଧ୍ୟା ରାଜାଙ୍କର ବୀରତ୍ୱ ରଣକୌଶଳ ପ୍ରଭୃତି ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଏ ସବୁ ଶ୍ରେଣୀପଦୀ ରଚିତ ହୋଇ ନାହିଁ; ଏଥିରେ ଉଦ୍ଧତ ପ୍ରମୀତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଉତ୍କଳିତ କରାଇବା ଭଳି ଲୌକିକ ସାନ୍ତ୍ୱନା ନାହିଁ; ଏହା କେବଳ ପ୍ରେମସାଗରର କଲ୍ଲୋଳ ହିଲ୍ଲୋଳ ଲହରରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର ଅନୁସାରେ ସାମାଜିକ ରୀତିନୀତି ପ୍ରବୃତ୍ତି ଦର୍ଶାଇ ସଙ୍ଗେ ପରମ ପଦରେ ରାଧା କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଭାବ ଓ ଲୟ ରଖିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେବା ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଶ୍ରେଣୀପଦୀମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୋଲି ବୋଧ ହୁଏ। ଯାଉଅଛୁ।

ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ସ୍ଥାନରେ ତାଙ୍କୁ ପରମାରାଧ୍ୟ ଇଷ୍ଟଦେବ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କରାଇବାକୁ ଆମ୍ଭ ତାଙ୍କ ପ୍ରେମକୁ ମୋକ୍ଷପଥ ବୋଲି ଅବଲମ୍ବନ କରାଇବାକୁ ଯେ ଏ ସବୁ ଲେଖାଗଲା ତାହା ନୁହେଁ; ଏହା ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କଥା, ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯାହାର ଯେପରି ମତ, ଜ୍ଞାନ ଓ ବିଶ୍ୱାସ, ଓଡ଼ିଆ କବି ସେହି ଭାବ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରେମ

ଉଲ୍ଲିଖିତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଦ୍ରୌପଦୀ କର ଯାଇଛନ୍ତି କେବଳ ତାହା ସୂଚାଇ ଦିଆଗଲା; ଧର୍ମକଥା ଛାଡ଼ିଦେଇ ସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ନବନ୍ୟାସ ଉପନ୍ୟାସର ସାଧାରଣ ନାଟକ ନାୟିକା କଳ୍ପନା କରି ଦ୍ରୌପଦୀ ସ-ଙ୍ଗୀତରେ ଯେ ଅଛି ତାହା ଦେଖିବା ପାଇଁ ତାହାର ଦୋଷ ଗୁଣ ବାଛିବା ପାଇଁ ଏ ବାହିଥିଲ ମାଳା ଚେଷ୍ଟା ଗଲା । ଏଥିରେ କିଛି ଭଲ ନାହିଁ, ଯଥାସ୍ଥାନରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇବାରୁ ମାତ୍ର ସୁନ୍ଦର ନ ଦିଶିଲା ଭଳି କୌଣସି ଭୁଲ ଦୋଷ ଦାଖ ହୋଇଥିଲେ ତହିଁ ପାଇଁ ଲେଖକ ଦୋଷୀ ନୁହନ୍ତି, ଏହା ଆମର ତ୍ରୁଟି ବା ଅଯୋଗ୍ୟ-ପଣଆ । ଏପରି ମାଳା ଗୁନ୍ଥିବା ଅନୁଚିତ ହେଲେ ଆଶା କରୁଁ ସ-ହୃଦୟ ସୁଧୀ ଜନେ ଅନୁଗ୍ରହ କରି କ୍ଷମା କରିବେ ।

ପରିଶେଷରେ ଯେଉଁମାନେ ଦ୍ରୌପଦୀ ଗୀତ ସଂଗ୍ରହ କରି ମୁଦ୍ରା-ଙ୍କିତ କରି ଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ଯେ ଧନ୍ୟବାଦ ଓ କୃତଜ୍ଞତାର ପାତ୍ର ଏହା କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର ।

ଗୟା
ତା ୧୭ ତାଖ ନଭେମ୍ବର ୧୯୦୬ } ଶ୍ରୀ ଗୋପାଲଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ।

"ଗଉର ଶ୍ୟାମଅଙ୍ଗ, ଦେବାରୁ ଏକଅଙ୍ଗ" ପୃ ୮୬

"Composer, sculpter, painter, poet, proposer sage, these are the makers of the afterworld, the archectets of heaven"—James Allen.

ପ୍ରୀତି ସୁଧାକର ।

(ନେପଥ୍ୟ)

ରାଗ—ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ସ୍ୱର ।

ସୁଖ କେ ପାରବ ଜଗତେ କହି
ସୁଖ ପାରାବାର ଅଙ୍କ ଉଚ୍ଛୁଳ
ସୁଖରେ ନାଚଇ ସୁଖ ହିନ୍ଦୋଳ
ସୁଖରେ ଉଠଇ ସୁଖ କଲ୍ଲୋଳ
ସୁଖରେ ଜଗଇ ଦୋଳେ
ଆଜି ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଜିଣା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର (ବୃନ୍ଦାବନ ଲୀଳା ଛଳେ*) । ୧ ।
ସୁଖେ ଋତୁରାଜ ମଳୟ ଚିର
ସୁଖ ଛାଡ଼ି ଅଛି ଏଠି ବନ୍ଧୁର
ସୁଖରେ ନକ୍ଷତ୍ର ମଣ୍ଡଳ ଧରା
ସୁଖ ନୃତ୍ୟ ଗୀତେ ଅବନୀ ଭରା
ସୁଖର ତରଙ୍ଗ ଖେଳେ
ଆଜି ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଜିଣା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର (ବୃନ୍ଦାବନ ଲୀଳା ଛଳେ*) । ୨ ।
ସୁଖେ କୁସୁମିତ ମାଧବୀ ଲତା
ସୁଖର କୁରଙ୍ଗ କୁରଙ୍ଗୀ ନୃତ୍ୟ
ସୁଖେ ମଞ୍ଜରିତ ପଞ୍ଚମ ଗୀତ
ସୁଖେ ଶୁଭ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦିତ
ପରାଣେ ପୀୟୂଷ ଢାଳେ
ଆଜି ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଜିଣା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର (ବୃନ୍ଦାବନ ଲୀଳା ଛଳେ*) । ୩ ।

ମୁଖ ଅଛି ଜିଣି ମୁଖେ ଚନ୍ଦ୍ରକ
ମୁଖେ ଶୋଭି କୁଳେ ସକଳ ଢୋଲ
ମୁଖେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଧରା ଜଳ୍ପେମଣ୍ଡଳ
ମୁଖର ଭାଣ୍ଡବ ମୁଖର ରୋଳ
ମୁଖରେ ଗୋପାଳ ବୋଲେ
ଅଜ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଜଣା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର (ବୃନ୍ଦାବନ ଲୀଳା ଭାବେ*) । ୪ ।

ପ୍ରଥମାଙ୍କ ।

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଗୋପବାଣ୍ଡ ।

(ଶ୍ରୀମତି, ବୃନ୍ଦା, ଲଳିତା, ବିଶାଖା ପ୍ରଭୃତି ଗୋପାଙ୍ଗନାଗଣ ।)

ରାଗ ପୂରବୀ— ଝୁଲା ।

ବୃନ୍ଦା—

ଦେଖିବ ଯଦି ଅଛ ଅଛ ବାମନସ୍ତ୍ରୀ । ପଦ ।

ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଶିରେ ଶୋଭେ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଳ, କାନାକଳେ ଯଉନେ କୁଣ୍ଡଳ, ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖେ ଲୁଲେ ସୁ-ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ-ମଣି ଜିନିବରଣା । ୧ ।
ଶିଖିପିଣିମଣି ହଲେ କ ନୂଆଁ, ଶ୍ରୀକରେ ଶୋଭଇ ମୁରଲୀଗୀତ, ଦୁଃଖୀଜନମାନେ ସୁଖୀତ ହୋଇବେ, ମାନସୀ ମାନ ଦେବି ନୂତନା । ୨ ।
ମଦନମୋହନମୂରତି ଭାଇ, ଯାହ କ ରଙ୍ଗ ଦେଖିଲେ ମେଳ, ଶର ଜୋଡ଼ି ଜୋଡ଼ି ହରେ ପ୍ରହାର ମାରଇ ଅଯତନ ଜିନା । ୩ ।

---

* ହୋଇରେ ଏ ଗୀତ ବୋଲାଗଲେ (ବୃନ୍ଦାବନ ଲୀଳା ଭାବେ) କ ବୋଲି (ଖ୍ରେଷ୍ଣ ଶେଷିବା ଭାବେ) ବୋଲିବାକୁ ହେବ ।

ଝଲମଲ ପୀତପଟ୍ଟ ବସନ୍ତେ, ଝୁମୁ ଝୁମୁ ଝୁମୁ ନୂପୁର ବାଜେ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଛେଡ଼ି ଦେବ ଅଙ୍ଗ, ନୃତ୍ୟ ଗୀତେ ବିଭଚେତନା । ୪ । ସୁବେ ଭାଗୀରଥୀ ଭଣେ ଏ ଗାଥି, ସ୍ୱରଚିରେ ଜଣାଇଲେ ଶ୍ରୀମତି, ଦୃଷ୍ଟି ଲୁଟୁ ଇନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର, ଯା ପାଦେ ବିରଞ୍ଚି ବନ୍ଦନା । ୫ ।

ପୂରବୀ—ତାଳ ଝୁଲା ।

ଲଳିତା—

ଆସୁଛନ୍ତି କୁଞ୍ଜବାସୀ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚଳି ଚଳି ଗୋ । ପଦ ।
ଦିନ ଶେଷ ସମୟରେ ରଙ୍ଗ ସୁରଭି ପଛରେ
ବଜାଉଛନ୍ତି ମୁରଲୀ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚଳି ଚଳି ଗୋ । ୧ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ନୀଳମଣି ତନୁ ପଦ୍ମହାସ ଜାତ ମନୁ
ଝୁଲାନ୍ତି ବରଷ୍ୟଞ୍ଜ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚଳି ଚଳି ଗୋ । ୨ ।
ଦେଖିବା ସକଳ ଚଳ ଗୋଷ୍ଠବଟ ଜଳଦଳ
ଫିଙ୍ଗିବେ ସେ ନେତ୍ର-ଜାଲ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚଳି ଚଳି ଗୋ । ୩ ।
ନାଗେଶ୍ୱର ନାଦପର କଟୀ-କିଙ୍କିଣୀର ହର
ଖେଳାନ୍ତି ଅଙ୍ଗୁଳ ଭଙ୍ଗୀ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚଳି ଚଳି ଗୋ । ୪ ।
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଭଣି ସ୍ୱାଗତ କେଉଁ ରମଣୀ
ଲଭେ କେତେ ଭଙ୍ଗୀ ଜାଣି ଧୀରେ ଧୀରେ ଚଳି ଚଳି ଗୋ । ୫ ।

(ଗୋରୁ ଗୋପାଳଙ୍କ ମେଳେ ବଂଶୀବଟରୁ ଶ୍ରୀହରିଙ୍କର ପ୍ରବେଶ ଓ ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳ ଘେନି ଗୋପୀଏ ବନ୍ଦାପନା କରିବା)

ରାଗ ମଙ୍ଗଳଧନଶ୍ରୀ—ତାଳ ପଞ୍ଚି ।

ଗୋପୀମାନେ—

ଗୋପୀଏ ଅର୍ଘ୍ୟ ବନ୍ଦାନ୍ତି ମଙ୍ଗଳ ଶୁଭ ମଙ୍ଗଳ । ୦ ।
ଗୋଧୂଳି ଭାନୁଡ଼ା ବେଳେ ଗୋରୁ ଗୋପାଳଙ୍କ ମେଳେ ।
ଘଣ୍ଟି ଶଙ୍ଖ କୋଳାହଳେ ଶୋଭି ଗ୍ରାମ ଭାଲେ ଭାଲେ ।୧

ବହାଇ ଶୋମନ୍ଥା ଭାଳ   କରଭାଳ ଝୁରୁଝୁଲ
ନାଚନ୍ତି ଜନହୃଷ୍ଟାଳ ଗୋପଜନଗଣ ଚଞ୍ଚଳ । ୨ ।
କର୍ଣ୍ଣରେ କୁଣ୍ଡଳ ଲୋଳେ   ନୃତ୍ୟ ତାଳ ପକାଇଲେ
ବଂଶୀ ବାଇ ନେତ୍ର ଠାଳେ ହରଷେ ମନଙ୍କୁ ହରେ । ୩ ।
ପଦ୍ମନାଭ ଦେବ ବୋଲେ   ଏହା ନନ୍ଦ କେଉଁବେଳେ
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଲଗ୍ନେ ରହିଲେ ପାଇ ଅବା ସ୍ୱର୍ଗ ଅଲେ । ୪ ।

(ଗୋଷ୍ଠୁ ଗୋପାଳଙ୍କ ସହିତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ ।)

ପରଜ । ତାଳ ଝୁଲା ।

ଜଣାଣ—

କି ଦେଖିଲା ଅଜ କେତ୍ର ଲୋ ସଜନି । କି ଦେଖିଲା ଅଜ ନେତ୍ର ।
ଲଳିତ ମୂରତି ଜଳଦ ନୋହିଲା ଦଳିତ ଅଞ୍ଜନ ଗାତ୍ର । ପଦ ।

ଅଳକା କପୋଳେ ଚପଳା କି ଖେଳେ କେକୀପୁଚ୍ଛ ଶିର ଚୂଳ ।
ରତନେ ଜଡ଼ିତ ଯତନେ କୁଣ୍ଡଳ ଝଲକେ ଗଣ୍ଡମଣ୍ଡଳ । ୧ ।

ହୃଦରେ ପଦକ କରଇ ମାଦକ ନାଦ କରେ କଣ୍ଠାଗ୍ରରେ । କାମିନୀ
ଚିତ୍ତ-ଭ୍ରମର ପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତ କରୁଥାଇ ଲୋଚନରେ । ୨ ।

କରରେ କଙ୍କଣ ମୁରଲୀ ବଦନ ପଦ୍ମରେ ନୂପୁର ଶୋଭେ ।
ସୁବାସ କୁସୁମ ମାଳ ମାଳ ମାଳ ବାଲ ବେଢ଼ଷ୍ପର ମୋହେ । ୩ ।

କାନ୍ଧ ପିନ୍ଧିଛନ୍ତି କାନ୍ଧ ପୀତାମ୍ବର ଅଧର ବର୍ଣ୍ଣ ର ଛନ୍ତି । କାହାକାକୁ
ଅଭ ଅଛୁ କ ସେ ଶ୍ୟାମ ସୁନ୍ଦରପଣକୁ ଚହିଁ । ୪ ।

ବୋଲେ ବନମାଳୀ ସେ ପଦ୍ମନାଭଙ୍କ ଙ୍କନ୍ତି ଯଶୋଦାମଣି । ନଟ
ଲିଖାଇବା ବଟ ବଜ ଭାର ନଟବର ବେଷଠାଣି । ୫ ।

ରାଗ ଲଳିତ, ଏକତାଳୀ ।

ଏକ ଗୋପୀ—

ତାକୁ ଚାହାଁ ନା ଲୋ ! ମିତ ! କହୁଛି ହିତ । ଘରବୁଡ଼ା କୁଳବୁଡ଼ା ତା ପାଶେ ଯାଅ ନା । ଘୋଷା ।

ଜଗାଜନ୍ତୁ ଲୋକ ଯେହୁ । ଦୁରନ୍ତ ଅଟଇ ସେହୁ । ନାହିଁ ତାହା-ଠାରେ ପଞ୍ଚଶର ଦବେଦନା । ୧ । ଅମ୍ଭ ବସନ କେଶଗଣ । ମ୍ୟାଚି-ଲେ ହେ ନ ହିଅଇ । ଯେତେ ସ୍ନେହ କଲେ ତାର ପାଶକୁ ଯାଅ ନା । ୨ । ଅଣି ସ୍ନେହେ ଖଇ ଡୋଲେ । ଜାଣିଛୁ ତା ବାଲକାଳେ । କ୍ଷୀରପାନ ବେଳାବେଳେ ମାରଛି ପୂତନା । ୩ । ମାନ ସଜ୍ଜନ ମୋ ଜିର । ଅଟଇ ସେ ବଗାବାର । ଉଡୁଛି ଅଙ୍ଗାରି ଜେତେ ଗୋପପୁରେ ତା ନା । ୪ । ଗଜଇନ୍ଦ୍ର ଦେବ କହୁ । ଶୁଣି ତା ପଞ୍ଚାଶ-ସତ୍ତୀ । ବୋଲେ ହେ ମୋହର ସବୁ ତା ମୋତେ ତୁ କହ ନା । ୫ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

(ଯମୁନାଘାଟରେ କଦମ୍ବମୂଳେ
ଦାମ ସୁଦାମ ମଧୁ ପ୍ରଭୃତି ସଖାଗଣ ସହିତ
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଉପବିଷ୍ଟ ।)

ରାଗ ଝିଂଝୋଟି—ଆଡ଼ତାଳୀ ।

ସୁବଳ—

ମୋ ଶ୍ୟାମ ହେ ତାହୁଁ କ । ଅଳ ଏ ବରଷ ବରଷ ବରଷ । ପଦ ।

ଫୁଟା ଜଳଜର ଶିରୀ   ଛଟା ମୁକ୍ତାମାଳୀ
ହେ ଆଜକୁ ସେ ସରସ ସରସ ସରସ । ୧ ।
ପାଇ ଜୃମ୍ଭା ଭୁମ୍ବର   ଆଉ ଏ ପରକାର
ବାଉ ନା ଲସେ ନ ରସ ନ ରସ ନ ରସ । ୨ ।

ଭକ୍ତେ ସାମନ୍ତରାୟ   ଅଶେଷ ଦୁଃଖଚୟ

ନାଶେ ନାଭ ହେ ସ୍ମରଣ ବରଣ ବରଣ । ୩ ।

—:୦:—

ସ୍ୱର ସୁରଟ । ତାଳ ଝୁଲା ।

ଶ୍ରୀପତି—

ରଖିଲା ମନ ବମ୍ପାଧଣି ଶ୍ୟାମ ରେ । ପଦ ।

ରମଣୀ ହେ ତାହାର   କୃଷ୍ଣ ହୋଇ ବାହାର

ଗଢି ମନ୍ତ୍ରରେ ହନା ଭଉ ଲଗି ରେ । ୧ ।

ଉଦ୍ଧାଣିଲା ବାଟକ   ପଣ୍ଡ କାନ୍ତି ଝଟକ

ଛବ ର ହଜ ଅପସ୍ପର୍ଶି ସ୍ୱର ରେ । ୨ ।

ଉଦବାସେ ପ୍ରକାଶ   ଝଟକ ମୃଦୁହାସ

ପଲକ ଭାଲ୍ଲି ଅକ୍ଷୁହର ହଉ ରେ । ୩ ।

ଉଙ୍ଗୀ ନେତ୍ର ଉଚଇ   ଭୃକୁ ଚାନ୍ଦ ବକ୍ରି ଗ

ହେଲା ମରମେ ସୁକୁମାରୀ ମାଉ ରେ । ୪ ।

ରଙ୍ଗ ମୋତେ ଯେହାରେ   ଏବେ ଲଣାନ୍ତି ବାରେ

ସଙ୍ଗତେ ଥିଲେ ଅନୁରକ୍ତି ଭୃଉ ରେ । ୫ ।

ଭଣେ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ   ମିଳେ ବୋଲେ ମାଧୋଇ

ମଲିଟ ହେଲା ବଉଥର ଅଉ ରେ । ୬ ।

—:୦:—

ପରିଚ୍ଛ—ଝୁଲା ।

ସୂତ୍ରଧାର—

ସଂଯୋଗୁ ପଢ଼େ ପ୍ରମାଦ ରେ । ସଙ୍ଗାତ । ସେବୀ, ଭୋଗୀ, ଯୋଗୀ, ରୋଗ, ଅନୁରାଗୀ ପାଖକୁ ନ ମାଢ଼େ ବଦ ରେ । ଘୋଷା ।

ଶୁଭ ଆଗମନେ ବରଷକ ଦିନେ ଉମିଷ ପଞ୍ଚବ୍ୟ ଦଶା । ବଇଚ ବମଶ ଯୋଗଂ ଭଳ ଦୁଃଖ ଲଗଇଲା ଭୃଷ୍ଣଦଶା ରେ । ୧ । ସୁରତ

ଉଷ୍ଣ ଲେ ରଭନ-ପଲଙ୍କେ ଶେଗେ ଯାଉଥାଇ ବିନ । ଭହୁଁ କ ଦୃଷ୍ଟି ଭ
ଶ୍ବେଲେ ଉପସ୍ଥିତ ସଂସାର ବଷଣ୍ମାନ ।୨। ଯେଉଁ ମାନସରେ ଧଅନ
ବଶରେ ଶ୍ବେଉଥାଇ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ । ଭଲ ସ୍ବଭଲପ ଅଲ୍ପିଲେ ଅଲପ
ଦାନବର ଅଭମାନ ରେ ।୩। ତନ୍ତ୍ରପାଶେ ଗ୍ରହୁଁ ଭାଷ୍ଟଲଭା ବନ୍ଧୁ ପଣି
ଇଉର ଭବର । ଜ୍ଞଣୀଅଭ ଭାଲେ ପରଜାଣ୍ଡ ଲୋକ୍ନ ଥବାଡ଼ାକେ
ଭା ପଡ଼ିର ।୪। ଜ୍ଞଯୋଗ ଯୋଗାଇ ଗୁପଭ ମୁଉଉ ବାଣ୍ଟିକୁ ସକେତ
ସ୍ଥାନ । ବଜନ୍ତେ ବରଷେ ଭବନ୍ନସ୍ୟଁ କାଷେ ଉହୁଁ ଲେ ସପନ୍ନୀ ଜନ ।୫।

—ঃ(*)ঃ—

ଅଷ୍ଟାବଶ୍ମ ଝଲା ।

ଶୀଉଡ଼ି—

ଭଲୁଷା ଗୁହୁଷା ଶୋଷା ଗ୍ରହୁଁ ଡମଢ ଗଲା ମୋ ମଡ଼ି । ପଦ ।

ନେଲସ୍ଥାନେ ସକୁ ଅଞ୍ଜନ, ଢ ଷାଣିରେ ଭଉହୁ ମୂନ, ମାହ
ଦେବ ଯେବେ ଦାଉଜନସ୍ବଳୀ ସ୍ମ୍ୟାଢ ପାଉବ ଲେଲେ ବା ଷ୍ଟଲ । ୧ ।
ଝମ ଝମ ଝମଡବଲା, ଝମକାଇ ଗୁଜବା ଲାଲା, ଯୁବାକଜ ଧୈର୍ଯ୍ୟ-ଭିକ
ମନ୍ତୁଳକୁ ମଦର ଅବ୍ଧେ ଯେ ମନ୍ତ୍ରରଗଡ଼ି । ୨ । ମାଙ୍କ ସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଶ
ଲପ, ଭଳାଇଛୁ ସ୍ତିଦୂର ଶୀଗ, ଲକ୍ଷ୍ଣ ବ ଗହନା ବଳାଇ ଝାମ୍ପୁ ବିଳବ
ବଦନ-ରଜଜାପଡ଼ି । ୩ । ଶୁଣି ଘାର ମଞ୍ଜୁ ସ୍ବରଞ୍ଜ, ବୀଣା ପିଙ୍ଗିବେଳେ
ସ୍ବରଞ୍ଜ । ନାସା ଫୁଲା ଜଥ ଝଲକା ଠାଣିରେ ଦମ୍ଭ ଢଢ଼ାଇ ମଲ୍ଲାଇବ
ଯଷ୍ଟି । ୪ । ଭଲା ଘାର ଭଲଭା ଭଙ୍ଗୀ, ବାଳଭାଲ ଢାଲଲୁଙ୍ଗୀ
ମାଇ ଷାଇଜିଅ ବାଇଂବାର ଲଢ଼ ଶେଳାଇଛୁ ଢ ଘା ଭଦନ ଭଡ଼ି ॥
ଷମନ୍ତ୍ରିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ ରସ୍ତଲେ, ସ୍ବବଲେ ଭା ଗଣ ନ ସଲେ, ମୂଲେ ଢାନ
ଦେଇ ମଢେ ଦହିବାଇ ବାଉଣଗଢ଼ିର ଲେଜେ ଯାଉଡ଼ି । ୫ ।

—*—

ରାଗ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା କାମୋଦୀ । ତାଳ ଝୁଲା ।

ସୁଜନ—

ତ ରସିକ ହେ । ବଇଲ ଯାହାର ମୁଖେଁ କହନ୍ତେ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହୋଇ ଯେ ନାଗ ମନ-ମୁନା ପ୍ରୀତିକଣ୍ଠୀରେ ଯେତେ ନ କଣେ । ଘୋଷା ।

କଳଙ୍କ ନ ଯାଏ ଲଳନାର ମୁଖ କମଳ ଗନ୍ଧେ ସଦା ବହନ୍ତେ । ଅଜ ହୋଇ ଯେବେ ତୃପ୍ତି ନ ପାଇଲ ଅଳୀ କହିବାର ତାଳ ଥିବ ହେ । ୧ । ଚତୁରୀ ସହଚରୀଙ୍କ ଇଚ୍ଛାର ମରମେ ନୟନ-କଟାକ୍ଷ ପେଷେ । ତହୁଁ ତ ଯେ ପ୍ରତିଉତ୍ତର ନ ଦେଲା ସୁବାହୁବନ-ମଧ୍ୟ ଅବହେଳ ହେ । ୨ । ବିଧିରେ ସହସ୍ର ବାହାରେ ସରସ ଦେଖାଇ କହନ୍ତୁ ମାରିଲ ହେ । ଖେଳାଇ ହଇ ଯେ ଛଳାଇ ନ ନେଲା ନ ଜାଣଇ କିଛି ବିଭରକ ହେ । ୩ । ପଦ୍ମଜାକ୍ଷୀ ତାଲା ଯା-ଅନେକ ନ କହେ କେଉଁ ଲିଗ୍ୟକନ୍ୟା ଦ ଅଧିକ ହେ । କହଇ ଯୋଗୀର ମୋହନୀ ଭକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ତାହାର କହିବ ହେ । ୪ ।

———

ରାଗ—ବସନ୍ତ, ତାଳ ପଦ୍ମପଞ୍ଚ ।

ଶ୍ରୀପତି—

କିଏର ଭଲେ ପାଇବ । ଛିବିରେ ଦୁଃଖ ଦହିବ । ଛୟଙ୍ଗୀ ଭାଙ୍ଗ ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ହେଲା ପଛ ଗୋପୀଅଙ୍କେ ଜଡ଼ି ରହିବ । ଘୋଷା ।

ଇନ୍ଦୁଅଳକ ଶ୍ରୀମୁଖେ ତନୁକ ଧର ସତ୍ୟ ତମ୍ଭ ବହିବ । ଛଷଣ ଲକ୍ଷଣକାରଣେ ବଳିପଣା ଦୋଷ ଲଭନ୍ତୁ ମୁଁ ଲହିବ । ୧ । ଛଷାଳ-ପ୍ରତିମା କୁଚେ ପାଞ୍ଚିପଦ୍ମ ତହାଲ ଚଳକ ଲହିବ । ଛଷା-ସର ନଦେ ଭକ୍ତଙ୍କେତୁ ତଷ୍ଟି ପ୍ରେମବୀଜ ତହୁଁ ଗେଲବ । ୨ । ଛଙ୍କକଥା ମୋର ଏଥିରୁ ଅଛି ତ ଅଧରୁ ଅମୃତ ପିଇବ । ଛଣି ଛଣି ତାକ ଲକ୍ଷ୍ମୀକନା-ମରେ ଜାନପନମୁଁ ଜୀଇବ । ୩ । ଛକ୍କଣାର ମୁଖେ ପ୍ରକାଶ କରଇ

ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟରେ ରଖାଇବ । କୃଷ୍ଣ ପ୍ରେମ ସେହୁ ନାମେ ଭରିଥିଲା ଜଗତନ ଶୋଭା ଲୁଟିବ । ୪ । ଶ୍ରୀଜଗା ନ ଜଲେ ଦଇବ ମନେ ମୋ ନୃତ୍ୟ ବନ୍ଧେ ହେବ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସ୍ମରଣ ଓ ଅତ୍ର ଉପଇନ୍ଦ୍ର ବୋଲିଲେ କେବେ ଭବ ନୋହିବ ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଉପବନ ।

(ଶ୍ରୀମତୀ, ଲଳିତା, ବିଶାଖା, ଗୋପାଙ୍ଗନା ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି)

ରାଗ ଆସାବରୀ । ତାଳ ଝୁଲା ।

ଶ୍ରୀମତୀ—

କି ନାଦରେ ପ୍ରାଣସଙ୍ଗିନି ଶୁଣୁଛ କଲ୍ପଲତାବନେ । ଶୁଣିଲେ ସୁଧା ଝରଥେ ଧ୍ୱନି ଜାଣେ ଅପଘନେ । ପଦ ।

ଡିଗ ଦିଗ ପ୍ରସର, ଖଗ ମୃଗ ଜଡ଼ ହେଲ । କୁଳବତୀ ଲଜ୍ଜାଗଣି ଯିବାଉଛି କି ଯତନେ । ୧ । ଭୋଳିଲା କୁସୁମ ବନ୍ଧୁ, ଗନ୍ଧପନ୍ତ୍ରିକୁ ଲମ୍ବୋଦ୍ରି, ଉନ୍ନ ମୁଁ ପାଉଛ ନାହିଁ ଛୁଟି ଦେ କେଉଁ ସ୍ୱପନେ । ୨ । କ ଅସୁ ସେ ମୋ ପାଶକୁ, ଲଭଇଣି ଏ ଦଶାକୁ, ନୀପଫୁଲ ପର ରୋମ ଉଠିଲା ମୋ ଅପଘନେ । ୩ । ତଣ୍ଟା ଏ ବରବ୍ରଂଶୀ, ଜଳ୍ପନ୍ତି ଦେବତା କହି, ଲ୍ଲଷଇ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ପ୍ରକଟିଲା ନିକୁଞ୍ଜବନେ । ୪ ।

ଦେଶାକ୍ଷ, ଅଠତାଳୀ ।

ଲଳିତା—

କେ ମୁରଲୀ ବଜାଉଛି ବୃନ୍ଦାବନେ ଗୋ । ତା ପର ନାଗର ଅଉ ନାହିଁ ଭବେ ଗୋ । ଘୋଷା ।

ଯେ ତାହା ଲକ୍ଷେ ବାଜିଲା, ପାଦ ମୋର ନ ଚଳିଲା, ମାର

ମଣ୍ଡପେ ବେଢିଲା ସଖୀଗଣେ ଗୋ । ୧ । ମୁରଲୀ ବଜ୍ର ପ୍ରମାଦ, ହେଲା ମୋତେ ଅପ୍ରମାଦ, ପଞ୍ଚେଭା ଛଡ଼ାଇଲା ଯଉ ମଣେ ଗୋ । ୨ । ଚନ୍ଦ୍ରପତ୍ରେ ଲେଖାଇବ, ପବନରେ ଉଡ଼ାଇବ, ଚକ୍ଷୁ ଭନ୍ତୁଁ ଶାନ୍ତାଇବ ଅନୁକ୍ଷଣେ ଗୋ । ୩ । ବନମାଳ ଦାସ କହେ, ନନ୍ଦସୁତ ମନ ମୋହେ, ରହି ମୁଁ ମହିଁ ଉଦ୍ଧବ ଶ୍ରୀଚରଣେ ଗୋ । ୪ ।

ଶଙ୍କରାଭରଣ । ତାଳ ଝୁଲା ।

କଣାଖ୍ୟା—

ସହୁ ଶରଦ୍ଭୃତ୍ବନେ ବଂଶୀ ଟେଭ ବଜାଏ ।
ଶ୍ରୁତିପୁଟେ ସୁଧା ବରଷାଏ । ପଦ ।

ଲେ ବନଦେବତା କି ମନ୍ତ୍ର ଗାଏ । ପକ୍ଷୀଙ୍କ ଭରେ ଦ୍ରୁମ ଲଡାଏ ।
ଖଗ ମୃଗ ପୀରତି ଲଗାଏ । ୧ ।
ଯତିବ୍ରତା ସତୀ ମତି ଭୁଲାଏ । ମନ ମନ୍ଥନରେ ଉନ୍ନ କମ୍ପାଏ ।
ଲଜ୍ଜାଛନ୍ତି କି ପଦେ ପିଆଏ । ୨ ।
ତୋଳଲା କୁସୁମ କରୁ ଖସାଏ । ଅଧର୍ମ ବଳୁ ଧର୍ମକ କରାଏ ।
ଗୁଣାଉ ନ ଧଲା ଅନ୍ତଯାଏ । ୩ ।
ବନମାଳୀ ଏହୁ ଉତ୍ପଲେ ଗାଏ । ତା କରୁ ମୁରଲୀ ଅଳ ଦେ ଯାଏ ।
ସହୁ ସେହୁ ନାଗର କହୁ ଏ । ୪ ।

ଶଙ୍କରାଭରଣ । ତାଳ ଝୁଲା ।

ବୃଷ—

ନବନାଗର ଢାଳୁ ମୁରଲୀ ବଜାଏ ।
ଶୁଣିଲା ଭରୁକୁ ପଞ୍ଚବାଏ । ପଦ ।

ଶୀଭରୁ ନୋଟେ … ଉନ୍ନ କମ୍ପାଏ ।

ଦର୍ଶନ ନୋହେ   ମରମକୁ ଯାଏ ।
ଶିଙ୍ଘ ନୋହେ   ମାନସ ଛଡ଼ାଏ । ୧ ।
ଦେଖା ଭାଣେ ଦେହୁ   ମଳୁଇ ଜାଏ
ଭର୍ତ୍ସି ବାଳ ଅଛ ନ ଦୁଲେ ଯାଏ ।
ଚଳେ ଧର ମଦନେ ମଢ଼ାଏ । ୨ ।
ବୃଷ୍ଟ ଭଇ ଭୂଲ—   ପ୍ରାଣକୁ ଯାଏ ।
ଅଗ୍ରୀଶ୍ରିକୁଲେ ଭଳଙ୍କ ଲଗାଏ ।
ନୀପମଳେ ଉଙ୍କ ଖୋଭି ଯାଏ । ୩ ।
ବନମାଳୀ ଏହୁ   ରସରେ ଗାଏ ।
ଅସର ଭଥାକୁ ସଇ ଭଲାଏ ।
ଭାବ୍ଧା ଘେନ ଏବେ ଦୁଃଖ ଯାଏ । ୪ ।

ରାଗ ପରଜ, ଝୁଲା ।

ଅନ୍ୟ ଗୋପୀ—

ଉଦଙ୍କଖୋଲ ପଦ । ଖୋଳିଲେ ନ ଥିବ ଚଉଦପଙ୍କ୍ତି । ଘୋଷା ।

ଦେଢ଼ହାଲ ବସି ବହୁ ଯତନେ । ଝଲ୍ପିଲା ଭଜୁ ନୀଳରତନେ । ଅଳପ ଅନାଇ ଦେଲେ ଅପାଙ୍ଗେ । ଅଙ୍ଗଯାକ ପୂର ଭରେ ଅନଙ୍ଗେ । ୧ । ଜନ୍ମଜନ୍ମକ ଭା ମଦନ-କ୍ଲିଷ୍ଟ । ସୁଖ ଦୁଃଖ ଭଦ୍ଧ ଭଦ୍ଧନ୍ତୁ ପୂର । ଥରେ କହୁଁ ଦେଲେ ଅଳପ ହର । ଜୀବ ଥିବାଯାଏ ନୋହେ ପାଶୋର । ୨ । ଫୁଲଭାଣ୍ଡ କହୁ କୋଦଣ୍ଡ ଯହ । କୁ ଲଭା ନେତ୍ର ଭା ଭସ୍ୱେ ଥର । ଥଇପିବ ନ ରହେ କହୁଁଲେ ଦୂରୁ । ବଇଡ଼ି ଦେ ଯିବ ଖ୍ୟାମ ଅବରୁ । ୩ । ଗୋପାଳକୁଳଙ୍କ କୁଳବଢ଼ାଇ । ଭାଗଗଣନ୍ତ ଦେଲେଣି ଛଡ଼ାଇ । ଦୃଷ୍ଣପଇ ଦେଲା ଲୋକ ମନ୍ତ୍ରଂସ । ଦୃଗ୍ଭ ଲଗ୍ନେ ଭଲା ହବାସ । ୪ । ବନମାଳୀ ବୋଲେ ମୋହନ ଦେହୁ ।

ମୋହନମାନଙ୍କୁ କରାଇ ମୋହ । ରହିଛ କହନ୍ତା ଦେହଧାରି ବଶ । ଅନାଇଁ ଯଶୁଏ ସୁନ୍ଦର କୃଷ୍ଣ । ୫ ।

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଯମୁନାକୂଳେ କଦମ୍ବମୂଳେ

(ଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରବେଶେ କୃଷ୍ଣ କଦମ୍ବମୂଳୁ ଉଠି କହୁଅଛନ୍ତି)

ରାଗ କମୋଦୀ । ତାଳ ଆଡ଼ି ।

ଶ୍ରୀପତି—

ଉତ୍ସବଙ୍କ କାହ୍ନାର ଯୁବତୀଙ୍କରେ କହ କହ ପ୍ରାଣସଖୀ । ଗଣ୍ଡି ଯାଉଥିଲା ଚଣ୍ଡୀଷପଶ ବେନି ମଣ୍ଡି ଦେଉଥିଲା ମନ୍ଥ । ଘୋଷା ।

ମଦନଜରର ମୁକୁରଙ୍କୁ ଜଦେ ଚନ୍ଦନ ପୂର୍ଣ୍ଣମୀଚନ୍ଦ୍ର । ବନ୍ଧି ଯାଉଥିଲା ଅଳପ ଅଳପ ଖସି ପଡୁଥିଲା ମଧୁ । ୧ । ବୋଳ ଯାଉଥିଲା କାଞ୍ଚନ ପଙ୍କଜେ ଚାହିଁ ଯାଉଥିଲା ଅକ୍ଷି । ନ ରହିବ ଅତା କେଉଁ ଯଶ ଛାଇ ବଲ୍ଲଭା ତାରକ ଦେଖି । ୨ । ପଙ୍କଜନୟନେ ଦୂର କରୁଥିଲା ଝଲକ ମୁଖମଣ୍ଡଳ । ଉଷାଣ କାଳିନ୍ଦୀ କୋଷ୍ଠ ଦେଖିଲେ ପାଷାଣହୁଁ ଦେହ ଜଳ । ୩ । ଝୀନ ଭଙ୍ଗ ଶାଢୀ ଧୂଳି ଦିଶୁଥିଲା ମୀନ ସୁଲୋଚନା ଲୁଚ । ଯେତେ ଯତନେ ଘୋଡ଼ାଇ ଯାଉଥିଲା ତେତେ ଦିଶୁଥିଲା କୁଚ । ୪ । ଅଳକ୍ତମଳ ନ ଫୁଟିପାଉଥିଲା ଚରଣ ଶୁନ୍ଦରା କେଳେ । କଳକଳରତା ନ ଲୁଚ ଯାଉଥିଲା ଅନେକ ରଭଙ୍ଗଯତେ । ୫ । ଭଙ୍ଗେ ଯାଉଥିଲା ରମଣୀରତନ ଅଙ୍ଗେ ସାଉଁଶୋଭି ଦେହ । ପାଦେ ଶୋହିବାର କାଞ୍ଚଣୀ ନୂପୁର ନାଦେ ମୋହୁଥିଲା ମୁହିଁ । ୬ । କହେ ଦ୍ୱିଜ ଶ୍ରୀଧର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣରସେ ସ୍ୱାଦ ଲାଗ ଦୁଃଖ । ଶମ୍ଭୁହରଷର ଭ୍ରମ ଭୋଳିଲା ସ୍ୱଳ ଲୁମ୍ବ ଚ୍ଛିପ୍ରବଣ । ୭ ।

ଭୈରବୀ—ଝୁଲା ।

ଦୃଷ୍ଟ—

ନଟନାଗରବର, ବାନ୍ଧିଲେ ବଟ ନାଟ ତୁ କର ନା । ଯାଚପ-ଞ୍ଚଳ ଭାଷ-ସୁଛ ଅଯାଚପ କର ନା । ଘୋଷା ।

ଚଞ୍ଚଳମତି ଅଛି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବାଳକମତି ମୁଣ୍ଡ ମୁଣ୍ଡ । ଯାଇ ସ୍ୱକୁଳ ଘାଣ୍ଟ ତବ୍ବନ ଅଞ୍ଚଳ ଧର ନା । ୧ । ଯା ହରି ଧର ବଜନିମାନ କଣ୍ଠ ନ ସକଳ ରଜନୀ ଦିନ । ତାପର ତୁ ନ କର ମୋହନ ଯା ଯା ରହ ନା । ୨ । ଏବେ ସି ହାଣ ନ କର ଟାଣ ନୃପତି ଭାଣ ଏଥି ପ୍ରମାଣ । କୋଧନ ଧନ ରହୁବେ ଜାଣ ମନ୍ଦଭି ମୁଣ୍ଡ ନା । ୩ । ଘ୍ରଷଲ ଦ୍ୱିଜ ପଦ୍ମନାଭ ପରବର ଏ ହ ବଟସ୍ୱପ୍ନ । ପରଦାର ରତି ଏ ଅପଙ୍କରତି ବାଦେ ରସ ନା । ୪ ।

ମଲ୍ଲାର ।

ତ୍ରିପଦି —

ସହି କେ ଦେଖ ରେ, ମୋ ମନ ରହିଲା ମନ୍ଦ୍ରବେଶରେ ।
ଝଲମଲ ଝଲମଲ ଝଲକା ଝଲକେ । ଅଟକ ରହିଲ
ପଲକେ । ଜାହୁଁ ନ ଥିଲା ଏ ମହୀଦେଶରେ । ପଦ ।

ଶ୍ୟାମପାଟେ ସ୍ୱବଚନ୍ଦ୍ରୀ   ମଧ୍ୟେ ଶୋଭେ ମନୋହାରୀ
ତାରା ମଧ୍ୟେ ଚନ୍ଦ୍ରମା ସାଦୃଶରେ । ୧ ।
ଭୃଙ୍ଗମାଳା ପରଭାଗୀ   ଶ୍ୟାମଳ ଶୋଭ ନିବାର
ତନୁ ତାର ପଦ୍ମପରା ବାସରେ । ୨ ।
ମନେ ଭେଦି ମାରଧର   ମଣିଛୁ କଟାକ୍ଷ ତାର ।
ଏ ରଙ୍ଗରେ ଶୋଭେ ଦେହ ପାଶ ଲେ । ୩ ।
ଭକ୍ତିଭରେ ଯୋଡି ମଥା   ମନ୍ଦେ ହସି କହୁଁ କଥା ।
ଅଛୁଥାଇ ଫଳଝଲା ଦେଶରେ । ୪ ।

ଦୁଷ୍ଟଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ   ଲଭିବ କେମନ୍ତ ଶାନ୍ତି ।
ନାରାୟଣ କହି ଦେବ ଶିକ୍ଷ ଲେ । ୫ ।

ରାଗ—କୋଡ଼ୀ ପରଜ । ଅଡ଼ତାଳୀ ।

ଦୂତ—

ଜଳ ନାହୁଁ କି ହେ ପଇତ୍ନୁଣୀ ଦରଣ ।
ତୋର ଲାଗି ହେଉ ପଡ଼ିବା କେବଳ ଦେବପଦ ଅଗରଣ । ପଦ ।
ଗୋଲାପ୍ରତିମାକ ପରାଣେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯଶୋଦା ଅଙ୍କସ୍ତ ପାଇ ।
ଉଦରଟି ଧନ କେବଳ ମୋହନ ଲୋଭୁଛ ଯେ କୁଳପାଳୀ । ୧ ।
ଜନ୍ମ ଦେବା ଦିନେ ଅବଶ୍ୟେ ଇତ୍ୟାଦି ଦେଖିଲୁଁ ଷଷ୍ଠଦଶା ।
ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟମାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଅଣିମାଙ୍କୁ ଏଠାଙ୍କୁ ତାହା ଲଇଥା । ୨ ।
ଉଦରଉଦ ତାଇ ହଂସଦର ଗୃହପ୍ରଦରେ ନବନୃପଙ୍କ ।
ଉଦଉଦ ଦେବ ମୃଦୁ ଅବସ୍ଥା ଶ୍ୟାମ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗଟି ସ୍ନେହଁ । ୩ ।
ତାଦର ଜାଣ ମୋହନ ବଂଶୀରବେ ହରଷ ସୁରେଷ ଏ ବନେ ।
ତଳ ଦେବ ହିନା ଅମ୍ଭେ ଯଳ ବନାନ ପଇ ତା ଅମ୍ଭ ଜାନେ । ୪ ।
ତାଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ମଞ୍ଜୁ ବଦନା ସେ ଖେଳଥାଇ ତୁମ୍ଭ ତୁଲେ ।
ହେଉଁ ଆଉ ବନପାଳ ତୁମ୍ଭ ମନ ଶ୍ରୀହରି ଚନ୍ଦନ ବୋଲେ । ୫ ।

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଉଦ୍ୟାନ ମଣ୍ଡପ ।

(ଗୋପାଙ୍ଗନାମାନଙ୍କ ସହିତ ଶ୍ରୀମତୀ ଉପବିଷ୍ଟ ।)

କେଦାରକ । ଝୁଲା ।

ପ୍ରଥମ ଗୋପୀ—

କେଲା ବନ୍ଧି ପରମାଦ, ପ୍ରାଣସଜନି ଲୋ । ଶୁଣେ କି ରଞ୍ଜନ ଖଇର୍ଥ କମଳ ମୋହନମୁରଲୀ ନାଦ । ଘୋଷା ।

ତାଙ୍କେ ସଇସରେ, ତ ଉଷେ ବାହୁରେ, ହରିଲେ ଲାଗି

ବିବାଦ । ଶୁଣିବା ମାତ୍ରକେ, ଅନ୍ୟ ଥା ବ୍ୟକ୍ତଙ୍କେ, ମନରେ ହୁଏ
ବିଷାଦ ।୧। ଏବେ ଗୁରୁଜନ, ହେଲେଣି ଭଞ୍ଜନ, ଛିଡ଼େ ହିଁଏ
ଭଉ ଯାଦ । ହୋଇଣ ତ୍ରିବଳ, କରାଏ କେବଳ, ମଦନ-ମଦ
ଉନ୍ମାଦ ।୨। ଏ ସ୍ମରଥିଲ ଧୂଳ, ଲାଗଇ ମୋ ଧୂଳ, ବାସନ୍ତ ବନ
ସୁଆଦ । ମଣାଇ ରଚିଲେ ପଟିବଇଅରେ ହିଁଠି ଭଲେ ପରବାଦ ।୩।
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେଇ ବୋଲେ କରେ ଆଉ ରତ୍ନ ଦେ ଗୁଣାନୁବାଦ ।
ବୋଇଲେ ଦଶୋଷ୍ଣ ଚିନ୍ତେ ଢ ଯାଷୋଇ ଲୋକେଙ୍କ ଭାବ
ଅବାଷ୍ଟାଦ ।୪।

ରାଗ ବାରୁଆଁ—ଆଡ଼ତାଳୀ ।

ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଗୋପୀ—

କୃଷ୍ଣେ ମୁରଲୀ ବାଜୁଛି । ଗଲେ ହେବ ଅପବାଦ ନ ଗଲେ
ମରୁଛି । ଘୋଷା ।
ଶାଶୁ ନଣନ୍ଦ ମୋହର ଦେଖି ନ ପାରନ୍ତି । ଯମୁନାକୁ ନୀର ଆଣିବାକୁ
ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ।୧। ମଦନବାଣେ ମୋ ଭଲି ଘାଉ ହେଉଅଛି । ଏ
ଭବ ଭାବୁଁ ଶବ ଅସ୍ଥିର ହେଉଛି ।୨। ସେ ମୋହନବେଣୀଧର
ପ୍ରାଣର ସଙ୍ଗାତ । ଗୋପାଙ୍ଗନାମାନେ ବେଢ଼ି ଦାନ୍ତି ତୁଳସୀତ ।୩।
କୁଳକ୍ଷିତା ପରକୃତା ନାଗର ବଡ଼ାଇ । ବୋଲେ ବନମାଳୀ ମିଳୁ
ନୃଦେ ପ୍ରାଣସହି ।୪।

ରାଗ ଚମ୍ପା, ଝୁଲା ।

ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଗୋପୀ—

ଯମୁନା ତୀରେ ଲୋହିଲା ମିଳ । ବାଟେ ଛଡ଼ି ବସିଅଛ ନନ୍ଦସୁତ ।
ଘୋଷା ।
ସେ ପୀତପଟ୍ଟଅ, ପଥେ ଥିଲ ଠିଅ, ବୋଲୁଥାନ୍ତି ବାଣୀ ଅକସ୍ମାତ ।
ଲଉ ବଂଶୀସ୍ୱର, ମୋହ ଅମ୍ବ ମନ, ଭରୁକୁ ବଢ଼ାନ୍ତି ବହୁତତ ।୧।

ଏ ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ାଇ, ହଅନ୍ତା କହ୍ନାଇ, ନ ରହନ୍ତି ଅମ୍ଭର ଅସ୍ଥି । ଯମୁନା-
କୂଳରେ, କଦମ୍ବମୂଳରେ, ବସାଇ ଦେଅନ୍ତୁ ବ୍ରହ୍ମମତ । ୨ । ଜଳରେ
ଶୁଖିଲ, କଣ୍ଟକ ଲତାଇ, ବସ୍ତ୍ର ହରି କଲେ ହରଷିତ । କୋଳକୁ
ଜଳରେ, ଗୋଲଙ୍କ ବୋଲିଲ, କର ଯୋଡ଼ି କର ଦଣ୍ଡବତ । ୩ ।
କହ ବୋଲେ ଗୋ ସହି, ଜଳ ନେବାପାଇଁ, ଯମୁନା ଘାଟ ହେଲା
ଦୁର୍ଘଟ । ହୋଇଲେ ବାହାର, ଲଜ୍ଜା ଥରହର, ଥିବେ ଲଜ୍ଜାଶେଷ
ଉଠାଇଲ । ୪ । ଜଳରୁ ବାହାର, ଦେଖି ବସ୍ତ୍ର ଧର, ପିନ୍ଧି ଯେତ
ଆଇଲେ ଭୁଇଁ । ବୋଲେ ବନମାଳୀ ଅଗୋ ବ୍ରଜବାଳା କୃଷ୍ଣ
ଚରଣେ ରଖି ଯା ଚିତ୍ତ । ୫ ।

ରାଗ ଭୈରବୀ—ଅଠତାଳୀ ।

ପ୍ରଥମା ଗୋପୀ—

ଶ୍ୟାମ ସମ କମନୀୟତ ନାହିଁ ଆଉ । ତା ବାହୁବନ୍ଧନରେ
ମୋର ଦିନ ଯାଉ । ଘୋଷା ।

କ ସୁନ୍ଦର ପୀତପଟ । ଚିକ୍କଣ ମୁରଲୀ ନଟ । ତା ଶିର ମୁକୁଟ ଦିଶେ
ଯାଉ ଯାଉ । ୧ । ଅତ ମଙ୍ଗଳାକୁ ଜଣା । ଥିଲେ କି ଥିଲେ
କରୁଣା । ଜୀବନସର୍ବସ୍ୱ ମୋର ଛାଇଥାଉ । ୨ । ପଡ଼ିଗଲେ ତା
କଟାକ୍ଷରେ । ମଦନ ମାଦକତାରେ । ନାରୀ ହୃଦୟରୁ ଖସି ପଡ଼େ
ଲାଜ । ୩ । ଚାହିଁଲେ ଚନ୍ଦ୍ରମୁ ଚନ୍ଦ୍ରେ । ତାର ପଛେ ବନେ ବନେ ।
ଶିରେ ଘେନ କଳଙ୍କ ତା କଥାଉ । ୪ । ଲଭ ଲଭ ରସେ ଭାସେ ।
ମନୋରଥ ଭରି ହାସେ । ତା ପ୍ରେମସାଗରେ ଜୀବ ବୁଡ଼ି ଯାଉ । ୫ ।

ରାଗ—କାମୋଦୀ । ତାଳ ଝୁଲା ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଗୋପୀ—

ଘନଶ୍ୟାମଙ୍କୁ କହିବାର ତାର ପ୍ରୀତିକି କହିବାର ଗୋ । ଘୋଷା ।
ମଥୁରାକୁ ଦଧି ବହ, ଯିବାପଥେ ଗଅଳନ୍ତ । ଶ୍ରୀଯେ ନେଇ-
ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଟେକିବାକୁ ଗୋ । ୧ ।

କୁଞ୍ଜଲତା କୂଳରେ, କୁଞ୍ଜ ନୀପମୂଳରେ, ପଳାଇ ଅଛିନ୍ତି ଠାବ
ଯାଉଥିଲା ଭାଇ ଗୋ । ୨ ।

ଶୁଣିଛୁ ମୁଁ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ, ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀର ସଙ୍ଗରେ, ଜାଗଣି ତାଙ୍କୁଠୁ
ଚୁଲିଯାଉଛଲେ ଭାବାର ବୋ । ୩ ।

ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ କହଇ, କେ ଜାଣେ ବା କାହିଁପାଇଁ, କୃଷ୍ଣବଧୂ
ହୋଇଛନ୍ତି ସୁଭଦ୍ରା ମାହୁରେ । ୪ ।

ରାଗ—ଝୁଲା ।

ଚତୁର୍ଥୀ ଗୋପୀ—

ସୁଖି ଭଲ ହବେ ଯିବା ମିଛ ମଥୁରାପୁର । ଦେଖିବା ପଣ୍ଡ ସବୁରେ
ବିହଳାଗର । ପଦ ।

ଯେ ମୋହିନୀ ବେଶ ଧରି, ମୋହିଲେ ଅମରପୁରୀ,
ଯାହାଙ୍କର ବେଶେ ଯୋଗୀ ହେଲେ ଶଙ୍କର । ୧ ।
ଯେ କରେ ମନ୍ଦର ଧରି, ରଖିଥିଲେ ଗୋପପୁରୀ,
ଯେଉଁ ପଣ୍ଡ ଗଲେ ଇନ୍ଦ୍ର ହଜି ମନ୍ଦର । ୨ ।
ଯାହାଙ୍କ ମୁରଲୀ ଧ୍ୱନି, ମୋହୁଥି କରେ ଅବନୀ,
ଗୋପାଙ୍ଗନା ସବେ ଯାରା ଛାଡ଼ନ୍ତି ଘର । ୩ ।
ସେ ମୋହନ ରୂପ ଦେଖି, ସଫଳ କରିବା ଆଖି,
ଯାବତାପ ଶୂନ୍ୟ ହେବ ଆମ୍ଭ ଶରୀର । ୪ ।
ଏମନ୍ତ ଗୋପନ ନାରୀ, ଚିତ୍ତେ ଧ୍ୟାନ କରି ହରି,
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେଉ ବୋଲେ ହେଲେ ଭାବାର । ୫ ।

—:୦:—

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ ।

(ଯମୁନା ତୀରେ କଦମ୍ବ ମୂଳେ ବଂଶୀହସ୍ତେ ଶ୍ରୀପତି ଉଭା)
(ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରୁ ଲଳିତା ବିଶାଖା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ
ସହିତ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କର ଆଗମନ)

କାଫି । ଏକତାଳୀ ।

ଶ୍ରୀମତୀ—

ଦେଖ ଲୋ ସଜନି ସେ କଦମ୍ବମୂଳେ କେ ସେ ।
ନବୀନନୀରଦତନୁ କେତେ ଶୋଭୁ ଦିଶେ । ପଦ ।
ଝଲସଇ ବସ୍ତ୍ର ତାର   ରୂପ ଦିଶେ ମନୋହର
ନାଗରୀଙ୍କ ଚିତ୍ତରେ ସେ ନିତ୍ୟ ପଇଦେଶେ । ୧ ।
ମନେ ହେଉ ଚଞ୍ଚଳତା   ଜାଣେ ନ ମନ୍ତ୍ର ଇତର
ଶୋଭୁଅଛି ଗୋରଚନାବିନ୍ଦୁ ଭାଲଦେଶେ । ୨ ।
ମନରେ ନ ଦେଖ ବଢ଼ି   ଅବଳା ବଧିବା ପାଇଁ
ଜାଣିଲି କଣ୍ଟକ ହୋଇ ଆସିଛି ଏ ଦେଶେ । ୩ ।
ବନମାଳୀ ଦାସ ଭଣି   ସେ ପରା ମୁରଲୀପାଣି
ଯଉକେ ହେଲେ ତାଠାରେ ଜାଣିବୁ ତୁ ଯେ ସେ । ୪ ।

ରାଗ—ପରଜ, ତାଳ ଝୁଲା ।

ଲଳିତା—

ଚଞ୍ଚଳେ ମୁରଲୀପାଣି ସେ ବଲାଠାଣୀ । ଘୋଷା ।
ଦକ୍ଷିଣ ବାମକୁ ଚିହ୍ନି । ଜାଣଇ ଅପାଙ୍ଗ, ଶୃଙ୍ଗାର ହରଣ, ଘଟାଇ ମରମ ହାଣି । ୧ । ଜନନୀ ଗୋଲମଣି । କଳଙ୍କପକ୍ଷରେ, ନିଷ୍ଠୁର ମାନିବା, ଛିଦ୍ରକି ଲୁଚନ୍ତୁ ଅଣି । ୨ । ବରଜରାଜରମଣୀ । କେତେ

ସୁକୃତରେ, ଏ ପୁଅ ପାଇଛୁ, କଲା ଭଲା ସୁଲକ୍ଷଣୀ । ୩ । ଯେ ଧନ୍ୟତ ଏହା ପାଣି । କୃତାର୍ଥ ତାହାର, ରମଣୀ ହେବାର, ବନମାଳୀ ଭଣେ ଭଣି । ୪ ।

ରାଗ—ଚେବାର । ତାଳ ସ୍ବତମାନ ।

ଏକ ଗୋପୀ—

ମିତ ଅମ୍ଭ ଶ୍ୟାମଚନ୍ଦ୍ର ଙ୍କ ଶୋଭା ବିଶେଷ ଦେଖ ଗୋ । ଘୋଷା ।

ଅଖଣ୍ଡ ଶୋଭା ମଣ୍ଡିଳ, ଶିଖଣ୍ଡମଣ୍ଡନ ଚୂଳ, ଦ ଖଣ୍ଡ ଡନନେତ୍ରକୁ ଫଳେଷେ ଗୋ । ୧ । ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳସ୍ତୂଷଳଦଳ, ଯଉ ତା ବାଣୀ ଛଟେ, ଭଗତି ମନ ମଣ୍ଟିତ୍ରା ଦ ଲଭେ ଗୋ । ୨ । ଭୋଟେ ଭ୍ରମମନ୍ଦମାଣ, ତା ନେତ୍ରବାଣଙ୍କ କୋଣ, ମାର ମାରବାଣଗଣ ବଳଷ୍ଟେ ଗୋ । ୩ । ତା ମୋହନ ମୁନି ଭଣିଙ୍ଗୀ, ଭୂଲେ ସୁର ତଳ ଯଉ, କୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦରପଣ ଢଳଷ୍ଟେ ଗୋ । ୪ । ଶରଦଇନ୍ଦୀଲକ୍ଷ, ନୋହେ ତା ମୁଖ ତୁଲ୍ୟ, ଯେଣୁ ଲକ୍ଷ୍ମଅଛୁ ନାଶ ବହନ୍ତେ ଗୋ । ୫ । କୃପାମଧ୍ୟ ଅବତାର, ସ୍ବମା ବିଷ୍ଣୁଦେବତାଇ, ହେଲେ ବିନ ଭେବ ତାକୁ ଛଇକ୍ଷେ ଗୋ । ୬ । ଲାଭ ହେଉ ନୋହୁ ଅବା, ଅନ୍ତର ପୁହାଇବା, ତା ପଦତଳ ରମ୍ଭିବ, ତଇନ୍ତେ ଗୋ । ୭ । ଜହଇ ବହତପନ, ଯାଉଥିଲେ ତା ଲପନ, ସ୍ବର୍ଗସୁଖେତ ମୋ ମନ ନ ଲଭେ ଗୋ । ୮ ।

—:O:—

ରାଗ ସୌରାଷ୍ଟ୍ର । ଝୁଲା ।

ଦୂତି—

ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ଜଦଭଜନସ୍ୱ ଗୋ ନବ ନବ ଫଲା ମିଳ ।
ଏଠି ଦେଖିଥିଲେ ପ୍ରୀତି ବଢ଼ୁଥାଇ ଉପୁଜି ନୂତନ ଭଲ । ପଦ ।
ହାସରେ ସର୍ବ ଲକ୍ଷରେ ତାର ପୀୟୁଷ ଯେ ଥାଇ ପୂର ।
ଶ ଲିଳେ ପଡ଼ି ଧୂଳି ତାଷର ବୃନ୍ଦ ଜେଜର ତାସୁ । ୧ ।

ଖଞ୍ଜନ ମୀନ ଗଞ୍ଜନ ମୃଗ ଚଞ୍ଚଳନୟନ ଭାର ।
ଛୁରିରେ ପଡ଼ି ଭାଗି ମାରଇ ଛାଡ଼ି ମଦନଶର । ୨ ।
ଛାଡ଼ି ସବୁ ସଜାଡ଼ିଲା ତନୁ ଯେବେ ଭାଳ ବସି ବନ୍ଧୁ ।
ଜାମ ହୋଇଲେ ଜାମ ହୋଇବ ଶ୍ୟାମ ମୂରତି ଗୃହଁ । ୩ ।
ବନମାଳୀ ବୋଲେ ମନ ମିଳି ଗଲେ ବଶୋର ନ ପାରେ ଅଛି ।
ଯେବେ ଚନ୍ଦ୍ରେ ଲାବଣ୍ୟରେ ପୁଣି ବେଳେ ନୂଆ ନୂଆ ଦିଶେ ସଖି ।୪।

ଦ୍ୱିତୀୟଦୃଶ୍ୟ ।

(ବୃନ୍ଦାବନେ କଦମ୍ବମୂଳେ ଶ୍ରୀମତି ଓ ଦୂତୀ ।)

ରାଗ ଖୋଲଖାମୋଦୀ । ଅଠତାଳୀ ।

ଦୂତୀ—

ଶ୍ୟାମନାଗର ହେ ଏ ବେଶ ହୋଇବ ନାହିଁ । ଏ ବେଶ ଦେଖିଲେ ପାଷାଣ ଗଳିଲେ ଯୁବତୀ କହିବେ କେହୁ । ଘୋଷା ।

ଉଭା ହୋଇଥିବ କଦମ୍ବର ମୂଳେ ନଟବରବେଶ ହୋଇ । ସେନକ-ଥିବ ଯେବେ ମୋହନମୁରଲୀ ଅଧରେ ଚୁମ୍ବିବ ନାହିଁ । ୧ । ପିନ୍ଧିଥିବ ଯେବେ ପୀତାମ୍ବର ଭୂଷେ ଭୂମିରେ ଲୋଟିବ ନାହିଁ । ଦସ୍ୟୁଥିବ ଯେବେ ମୃଦୁ ମୃଦୁ ହୋଇ ଡେଇଁଲେ ଗୃହିଁବ ନାହିଁ ।୨। ବୋଳିଥିବ ଯେବେ ଚନ୍ଦନର ବନ୍ଧ ଗୋରଚନା ଥିବ ନାହିଁ । ବାନ୍ଧିଥିବ ଯେବେ ଚିକଣିମା ଚୂଳ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ଶୋଭିବ ନାହିଁ । ୩ । ଯେଉଁ ବେଶ ତୋଳେ ମନା କଲ ଶ୍ୟାମ ସେତେ ବେଶ ହେଲ ତୁହି । ବୋଲେ ବନମାଳୀ ଶୁଣ ଗୋ ଦୂତିକେ ଏ ବେଶ ରାଧାଙ୍କ ପାଇଁ । ୪ ।

National Library,
Calcutta-27

ରାଗ ଭୈରବୀ । ତାଳ ଝୁଲା ।

ଶ୍ରୀପତି—

ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ମନ୍ଦେ ବସି ନେତ୍ର ଢାଳି ଢାଳେ ଲୁହ ଗଳା ରେ ।

ଘୋଷା ।

ଧନ୍ୟ ତାର ଶ୍ରୀମୁଖଛଣ୍ଡୀ । ଗଗନୁ ଚ ପଡ଼ିଛୁ ଖସି । ମୋ ଯୌବ୍ୟ-ବଣକୁ ପ୍ରସାଦ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଦିଲେ ଅର୍ପଣ କରୁଥିଲା ରେ । ୧ । କୁରୁ କୁପ ଅଞ୍ଜନ ଦଣ । ଯକି ଭହୁଁ ନିଷ୍ପଳକାଣ । ରୋଷରେ ଷିତ୍ତରେ ରମଣୀ ମୋ ପରେ ପଟେ ପଟେ ଦଉ ବଜାଥିଲା ରେ । ୨ । କାଲେ ଶୋଭେ ଅଳକାପନ୍ତି । ଦିଏ ଯୁବା ଧଇର୍ଯ୍ୟ ମନ୍ତି । ତଥି ପାଶେ ଲମ୍ବାଇଛୁ ଚନ୍ଦ୍ରଝୁମ୍ପି ମାଳୀଙ୍କୁ ଝାମ୍ପି ନେଉଥିଲା ରେ । ୩ । ମଣି କଣ୍ଠୀ ଗଳେ ଝଲକା । ଝଲକାଇ କରଇ ଖଣ୍ଡା । ତାହାର ଜ୍ୟୋତି ସୁକ୍ଷ୍ମ ବର୍ତ୍ତୁଳି ଜ୍ୟୋତିମାନ ଦଉ ମୋହୁଥିଲା ରେ । ୪ । ସଁ ଧ୍ୱଜବାହିନୀକୁ ଉପୁର । ଭଗୀରଥ ଭୂଦେବପତି । ତାହାତୁର ଚନ୍ଦ୍ର ଲକ୍ଷେ ଚନ୍ଦ୍ରାନନୀ ଭୂମ୍ପବେଦା-ଶିଖୀ ହେଉଥିଲା ରେ । ୫ ।

—:।:—

ରାଗ ସୋମ । ଅଡ଼ତାଳୀ ।

ଦୂତୀ—

ଅତସୀକୁସୁମ ସମ ଶ୍ୟାମ ହେ ମୁଁ ଗଲିଟି । ପଦ ।

ଆଜି ଅମୃତ ବଚନ ଅସହୁଁଛି ହେ ସେ ଚନ୍ଦ୍ର ଅବଶ୍ୟ ତା ଛାମୁରେ ମୁଁ ନିବେଦନ କଲିଟି । ୧ । ଅବଶେଷ ହେଲେ ମୁଁଶ ଅଶ୍ରୁସୁଧାମୟୀଙ୍କ ଅଧର ସୁଧା ମୋର ଝୀଇଲେହେଁ ମଲିଟି । ୨ । ଅଧ ଅଧରରେ ସ୍ମିତ ଉଲସିତହେଲେ ଲକ୍ଷ୍ମିତ ଭିଡ଼ିବି ଏହୁଁଟି ନୋଳ କୃପାକଲ୍ପ ବଲ୍ଲୀଟି ।। ଅନୁଷ୍ଟି ଚଳ୍ଚ ଭଷୋଣ୍ଡି ଅଙ୍ଗୀକାର ହେଲେ ସେଥି ଅମୃତେ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହେବ ଏ ପଞ୍ଚତପସ୍ୱୀଟି । ୪ । ଭଣି ଉପେନ୍ଦ୍ର ନୃପତି ଉପବନ ଗୋପପୁର

ଅଶବ୍ଦ ନୋହର ଗୋବର୍ଦ୍ଧନଗିରିଧରସ୍ୟ । ୫ । ଅସ୍ମାତ୍ ଦୁର୍ଗନାଥ ଭଣେ
ଅନ୍ତା ଥାକେ ନ ଶୋଭ୍ ନେ ଅଧିକ-ଜନନୀ-ନାସା-ମୃଗମଦନନ୍ଦନଃ ।୬।

—*—

ରାଗ ମୃଗାକ୍ଷୀ । ତାଳ ଝୁଲା

ଶ୍ରୀପତି—

ଦୂତି ଚଳ ରେ । ରତିଦାୟିନୀ ବନା ହେ ବଳ ରେ । ସୁଗ୍ରୀଷ୍ମ-
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଲକ୍ଷ ଲହ ଲକ୍ଷା ଲହରୀରେ ବାରେ ସ୍ଥଳ ରେ । ଘୋଷା ।
ନଭମଣ୍ଡଳ-ତୂଳ ଉଡ଼ ମଣ୍ଡଳୀ ଛୁଳ ଲହରୀକୁ ଗୋଳ ଲେ ।
ହଂଶୁକବୃତ ଅଂଶୁକ ଶାଗ ଭାମ ଯୋଇଲାଃ ଅନୁକୂଳ ରେ । ୧ ।
ସ୍ଥାଖାତରେ ଦେଖ ହୋଇଛୁ ଧ୍ୟାନସ୍ଥ ହଞ୍ଜ୍ୟାଭ ଯା ଷଡଦଳ ରେ ।
ବକ୍ଷ-ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ଖ୍ୟାତମୃଗ୍ଧ ଶିଳ୍ପ ଷ ଲକ୍ଷ୍ମ ହୁ ଯା ବାଣଫଳ ରେ । ୨ ।
ଧାଇଁହେଲାଣି ମଞ୍ଜୁଳ ଦେବାର୍ଚ୍ଚନ ବନସ୍ଥ ଅଳିତ ଜାଳ ରେ । ପୂର୍ଣ୍ଣ
ମୃଗାଙ୍କ ଉଜ୍ଜଳଥାଳୀ ଅଙ୍କ ହବ୍ୟାପନ୍ନ ଧୂମଜାଳ ରେ । ୩ । ଜହ୍ନୁ
ସୁତସ୍ଥ ଥିଲେ ସୁହୃଦସ୍ଥ ନବଦୁର୍ଗମେଘପାଳ ରେ । ହରଣ ଉଲ୍ଲାସ
ଯାଃ ବେଣୀ ଫଣୀ ଦେଖାଇ ତା ଶୁଦ୍ଧ ହାଳ ରେ । ୪ ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଉଦ୍ୟାନ ।

(ଲତା ଦୋଳାରେ ଶ୍ରୀମତୀ, ଲଳିତା ଓ ବିଶାଖା ଉପବିଷ୍ଟ)

ରାଗ ଆମୋଦୀ—ତାଳ ଏକତାଳୀ ।

ଶ୍ରୀମତୀ—

ଜାହୁଁ ଲେ ମନ ସହ । ସ୍ମରଣ ହେଲ ନାହିଁ । ଏଥିକ ବର ବେଉ
ବଢିବ ରେ । ନ ଲଭ ଅଭଳିବ ନ ଲଭ ଦରଛିବ ସେ ନବଘନ-
ଶ୍ୟାମ ସ୍ନେହ ଲେ । ଘୋଷା ।

ଘୁଙ୍ଗଠାରୁ ଅଧିକ । ହୋଇଲାଣି ପଲକ । କେମନ୍ତେ ସମ୍ଭାଳିବ

ଥିଲିଣ ରେ । ତ୍ରିଭୁବନମୋହନ । ବେଶମ କଣ୍ଠାଗ୍ରନ କାହ୍ନୁ ଭ୍ରମିଲା
ମୋର ଶ୍ରୁତିକ ରେ । ୧ । ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳକାନ୍ତି ସୁଠସ୍ତୁନ ସେ କଣ୍ଠକର-
ମ୍ବୁଷ୍ଟ-ମଣି-ଖଚିତ ରେ । ମାଳଶ୍ରେ ଯାଚ ଯାଚ । ସ୍ମରେ ନ ଶ୍ରୁତି
ଦେଖ । ଭୂଷଣରଭ ଶାଢି ଭ୍ରାଜିତ ରେ । ୨ । ଶରଦ ଶିଖ ଅଳା ।
ଇନ୍ଦୁନନ୍ଦନୀ ସେଚା । କର୍ଣ୍ଣରେ ତଳାଇବ ମଣିତ ରେ । ଦେବ
ଶ୍ୟାମ ସଙ୍ଗତି । ଲଭ ମୃଗ୍ଧଗଣ୍ଡଶ୍ରୀ । ମଣ୍ଡଳେ କେଶ୍ରଳାଇବ ଛଟିତ
ରେ । ୩ । ବଲ୍ଲବୀଙ୍କ ସରେ ଦେଲେ । ରୋଜ ବଶିତ କୋଳେ ।
ମୁଁ ଜଗନ୍ନାଥେର ମୂରଚିତ ରେ । ପରେଚ କାହ୍ନୁ ମୋର ।
କରଚେ ମଦନର । ନ ବର୍ଣ୍ଣି ପାରିବ କରିଚିତ ରେ । ୪ । କହେ
ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣସୁନ୍ଦ । ନୃପତି ଭୂଷଣ । କେଳେହି ଲଭନ କଣ୍ଠାସଚିତ ରେ ।
ଦେଖାଇ ଦେଇ ଥରେ । ଏବେ ଛନ୍ଦ୍ୟପଥରେ । ସହାଇ ଦେବେ
ଅଙ୍ଗରିତ ରେ । ୫ ।

ରାଗ ପରଜ ବସନ୍ତ । ଏକତାଳୀ ।

ଇଚ୍ଛା—

ଯୀଭଗିପଥ ଶଜଣ୍ଡା ରେ, ସଜନି, ନ ଜାଣି ଭହୁଁ କ ପଦ ଚନ୍ଦ୍ରା-
ଇଲେ ପଦପଦକେ କଚନ୍ତା ରେ । ଘୋଷା ।

ଚତୁଣ ମଣ୍ଡୁଳ ଶୀଲରେ ଭଇଲ ହୋଇଣ ଅଛଇ ଇଡ଼ା ।
ଆଉ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ଅଧିକ ଭୋଗର ହୋଇ ପାଉବ ନ ଛୁଡ଼ା ରେ ।୧।
ଭିପ ପଦାଗ୍ରଧ ସ୍ତିରେ ଦେବ ଘୃଣ ଦୃଷ୍ଟିପଥକୁ ନ ଦୂଢ଼ା । କୋଷ୍ଟରେ
ଯେ ଭଜ କରନ୍ତୁ ସେବକ ଭାଇ ପଡ଼େ ପଡ଼େ ଗୋଡ଼ା ରେ । ୨ ।
କେକଳ ଏ ସାଠ ଶିବାଇ ଜନ୍ତୁ ବଚନେ ନୃପଙ୍କ କ୍ରୀଡ଼ା । ସେବେ
ଭୋଇ କହୁ କର୍ଣ୍ଣିତଳ ଅଛୁ ଚରଣ ଭହୁଁ କ ବଡ଼ା ରେ ।୩। ଦୂଷିବେ
ଗୋ ଛୁଶି ଲଗାଇ ଏ ଦେଖି ଅଧିକ ହୋଇବ ପୀଡ଼ା । ବନମାଳୀ ଭଜ
ଯେବେ ପାରୁ ପାଇ ସୁଖିର ସରାଳା ଲଡ଼ା ରେ । ୪ ।

—୦—

ରାଗ କାମୋଦୀ । ତାଳ ଅଠତାଳୀ ।

ଶ୍ରୀମତୀ—

ବିନେ ନ ଡାକଇ ରାଧିକା ବୋଲି,
ମୁରଲି, ତୋରେ ଶରଣ ଗଲି । ଘୋଷା ।

ତୁ ନନ୍ଦସୁତ ମୁଁ ରାଜକୁମାରୀ, ବଂଶୀ ହେଲା ସିନା ପରତେ କର । ୧ । ଲୁଚାଇ ଯାଏଁ ସଖୀ ସଙ୍ଗତେ, ନ ଭେଟଇ ତନ୍ତିଲୁ ମୁରଲି ମୋତେ । ୨ । ଜାଣି ତୋର ବଶୀକରଣ ଖଣ୍ଡ, ଧୃତ ସଙ୍ଗେ ଥାଇ ପଞ୍ଚମକାଣ୍ଡ । ୩ । କୃଷ୍ଣହସ୍ତ ବଂଶୀ ହେ ଦ୍ୟୁତୀ ମୋତେ, ଜଳାଇ ଦିଅନ୍ତି ଯମୁନା ସ୍ରୋତେ । ୪ । ମୁରଲିର ଶୁଣି ଏତେକ କଥାଇ, ପତିବ୍ରତା ତୁମ ଦିଏ ଛଡ଼ାଇ । ୫ । ବନମାଳୀ ବୋଲେ ଚିନ୍ତା ନ କର, ଅବଶ୍ୟ ଆସିବେ ମୁରଲୀଧର । ୬ ।

—•○•—

ରାଗ ଏଲକାଇ କାମୋଦୀ । ଏକତାଳୀ ।

ଚନ୍ଦ୍ରାଖା—

ଦେଖିଲେ କାହ୍ନୁ ମନ ନ ଥିବ ଗୋ । ସ୍ୱପ୍ନବତ ଭଗ୍ନ ଗ୍ରହୀବ ଗୋ । ନବନୀରଦ ଜେତେ ଉମାଲପଦ୍ମ ଗାତ୍ର କାମରଇରେ ଡଗ ରାତ୍ରିବ । ଘୋଷା ।

ବିନେ ଦେଖିଲ ଲୋକେ, ହେଲକଦମ୍ବମୂଳେ, ଅଙ୍ଗନାକୁ କଣ୍ଠ ଗ୍ରହୀବ ଗୋ । ୧ । ଦେଖିଲେ ତାଙ୍କ ନୃତ୍ୟ, ନ ଛାଡ଼ିବ ଚିତ୍ତ, ଭଗ୍ନ ତାଠାରେ କେ ନ ମଣ୍ଡିବ ଗୋ । ୨ । ବିନେ ସେ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖି ହେଲ ଅଜ୍ଞାନ, ସେବିନ ହୋଇଅଛୁ ଭାଜିବ ଗୋ । ୩ । ବୋଲଇ ବନମାଳୀ, ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁକୁ ଭଜ, ସବେ ପିଣ୍ଡ ହେଜିବ ଏ ଜୀବ ଗୋ । ୪ ।

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ ।

ବୃନ୍ଦାବନେ

(ସୁଦାମ, ସୁବଳ, ଶ୍ରୀପତି ଉପବିଷ୍ଟ ।)

ରାଗ ପୂରବୀ—ତାଲ ଝୁଲା ।

ଶ୍ରୀପତି —

ଧନ ନେ ପ୍ରୀତିକି । କେବଳ ମନ୍ଦି ପଦାଏ ଶ୍ରୀତିକ । ପଦ ।

ପ୍ରୀତି ପରକାର ବଡ଼ିର ହଉ, ସୁବଳ ଅଗେ କହନ୍ତି ଶ୍ରୀଦାମ, ପ୍ରଥମ ବେଷ୍ଟ ବଢ଼ିଲା ଉଗ୍ରରେ, ମଧ୍ୟସ୍ତ ଅଦର ହୁଏ ଯହିଁରେ ।୧। ହୃଦ୍‌କମଳରେ ତ ସ୍ଥବ୍ ନ ଥାଏ, କେବେ ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି ହେବ କେଉଁ କଥାଏ, କଳାଙ୍କାରେ ତହିଁ ପଡ଼ିଛ ଗଣ୍ଡି, ବଳବନ୍ତ ସେ ଯେବେ ନ ଗଲା ଫିଟ୍ଟି ସେ । ୨ । ନିର୍ମଳଚିତ୍ତ ସାର ଦରପଣ, ତହିଁ ଜାତ ହେବ ଚଳନ୍ତ ପ୍ରଣ, ଅନୁରାଗ-ବୃଷ୍ଟି ପଡ଼ନ ବଳେ, ନ ଯାଇ ଯେବେ ସେ ଉଦ୍ଦିଲା ଛିନ୍ଦେ ହିଁ ।୩। ଷୁଦ୍ର ନଦୀପର ବଢ଼ି ଅସିବ, ବେଗକୂଳ ଯାକ ବୁଡ଼ାଇ ଦେବ, ଷଣକେ ଉତରେ ଶ୍ରୁଷି ଯିବ, ଏମନ୍ତ ପ୍ରୀତିରେ ଯାହାର ଲକ ସେ ।୪। ପ୍ରବଳ୍ଥି ହଉ ବନ୍ଧୁର ଦପଦ, ହରଟି ସକାଉଶର ସୁହୃଦ, ସଦାଶିବ ତୁହେ ଜାଣି ଉପାସ୍ୟେ, ନ ହଲା ଯେବେ ସେ ଲଭିବା ଯାଏ ନେ । ୫ ।

— ∘○❋○∘ —

ରାଗ ଅଷ୍ଟାବଣ୍ଣ—ପଦ୍ମପତ୍ର ।

ସୁବଳ —

ପ୍ରୀତିଶ୍ରୀତିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷଣ । ଯହିଁ ତାହିଁ ତାରତମ ରେ । ପଦ ।

ସାନ ବଡ଼ ଯାହା ବୋଲିବାରେ ଫେଲିଭ ସବୁ ଏ ମନର ଭ୍ରମ ।। ମଧୁ ଯେବେ ଅଛି ମଧୁବୃନ୍ଦ କେବେ ଛୁଟନ୍ତି କମଳ ସମରେ । ୧ । କଟି ନହିବର ବଣିକ ଯଥ୍ରକ୍ଷେ ଗଢେ ପ୍ରେମ-ଭକ୍ତି ହୃମ । ତୁମ୍ଭ ଭକ୍ତି

ସିଦ୍ଧା ଉଶୀବା ଲାଗଇ ଅନେକ ନାହିଁ ପରିଶ୍ରମ ରେ ।୨। ଛାଡି କୁଳଶୀଳ ଲାଜ ବ୍ୟବହାର ମଣଇ ଏ ଅନୁପମ । ବୃନ୍ଦା ଭୂଜକୁ ଏକଥା କହିଲେ ବାର ଦେଖାଇ କେ ଷମ ରେ ।୩। କହଇ ଶେଷରେ ଜଗଇ କଥାକୁ କରେ ପଲକଠ ଭ୍ରମ । ମୁଣ୍ଡ ନ ଦେଖିଲେ ଦୁଃଖ ଘୋଟ ଅଙ୍ଗେ ଛୁଟି ଛୁଏ ଦମ ଦମ ରେ ।୪।

ରାଗ ଭଙ୍ଗଲା—ତାଳ ଅଡି ।

ସୁଦାମ—

ଛଡି ଛଡି ପର ପ୍ରୀତି ନ ଛାଡି ଝୁରଇ ।
ଇଦ ପର ଦୁଇ ଲୋକେ କଦା କରାଇ । ଘୋଷା ।
ପ୍ରଭୁହି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପଣ   ମାନ କରେଇ ଗମ୍ଭୀର ।
ଦେହୁ ଦେଖୁ ତାହା ମାଗି ସମସ୍ତ ହରାଇ ।୧।
ସୁଖ ସ୍ନେହ ଅନୁରାଗ   ତା ବୃନ୍ଦ ପ୍ରେମ ସୁଅଗ ।
ସୁମରି ସୁମରି ନେତ୍ରୁ ଲୋତକ ଝରାଇ ।୨।
ସଂଯୋଗେ ଇନ୍ଦ୍ର ନ ଛାର   ବିଚ୍ଛେଦ ଦୁଃଖ ଅପାର ।
ମାରେ-କରଇରେ ମରମକୁ କେ ତରଇ ।୩।
କୁହେ ଭଲେ ଭାମାନଳ   ଜଳାଧି ମହା ଅକୂଳ ।
ମନ ବଚନ ଜଣ୍ଡନ ତା ଯାଚେ ଠରେ ।୪।
ଉଛାଗଇ କଶି ଦିନ   ତହାର ନାମ ରଞ୍ଜନ ।
ମୋହ ମୂର୍ଚ୍ଛା ଘଡି ଘଡ଼ିଦେହକୁ ଥଳାଇ ।୫।
କୋହଲେ ତାହାର ସଙ୍ଗ   ପଡୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରସଙ୍ଗ ।
ଭୁଲ ଅଭିମାନ ସହଇକୁ ନିର୍ଦ୍ଦୟାଇ ।୬।
ଯେ ରଙ୍ଗ ଏ ଇନରେ   ସ୍ମରିଲେ ହିଁନ ନ ସହେ ।
ବୋଲେ ରାମକୃଷ୍ଣ ଘେଣ ମଦକୁ ହରାଇ ।୭।

ରାଗ କେଦାରକାମୋଦୀ—ତାଳ ଝୁଲା ।

ସୁବଳ—

କହନ୍ତୁ ପ୍ରେମ କଥା ବହୁତି । ଶିଥିଳ ହେଲେ
ପ୍ରାଣ ଯାଏ ଉଡ଼ି । ଘୋଷା ।

ଯେତିକି ଅଶ୍ରୁ ଝାଳିଥାଇ ଭଳି । ତେତିକି ବିଅଳ ରସ ଝରୁଛି । ୧ । କି ଜାଣୁଛ ଥାଇ ହୃଦରେ ଭଳି । ଦ ଗଣ୍ଠି ପଞ୍ଜ ସେ କୁଡ଼ଳ ଫେଡ଼ି । ୨ । ସ୍ୱପ୍ନ ଉଦ୍ଧ କାସ ଦିଅନ୍ତେ ଢାଡ଼ି । ଘଡ଼ିକ ଘଡ଼ି ଫେଡ଼ା ଯାଏ ବଢ଼ି । ୩ । ଖଳଜନ ବହୁଗୁଣ ଛାଡ଼ି । ଜଦଧ ଲୁପାଙ୍କେ ନ ଯାଏ ଛୁଡ଼ି । ୪ । ଧନ୍ୟ ଏ ବନକେ ଯେ ଅଛୁ ପଡ଼ି । ନ ଜାଣେ ତା ବନମାଳୀ ଅନାଡ଼ି । ୫ ।

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ ।

(ପ୍ରକୋଷ୍ଠ)

(ଶ୍ରୀମତୀ, ଲଳିତା, ବିଶାଖା ଓ ଦୂତୀ ଉପସ୍ଥିତା ।)

ରାଗ—କରୁଣାଶ୍ରୀ ।

ଲଳିତା—

ପ୍ରୀତି ଲାଗି, ହେବୁ ପରା, ଜାଳା ବଇରାଗୀ । ଘୋଷା ।

ଫଳର ଫୁଲର କଷ୍ଟ । ଭାଲ୍ଲୁ ର ଅଛୁ ଅଦୃଷ୍ଟ । ଭକ୍ତ ଭିକାର ଶିରଷ ଲଙ୍ଗଟ ହେଲାଣି ଭେଷ । ହେବୁ ପରା ଜଟା-ଅନୁରାଗୀ । ୧ ।

କୃଷ୍ଣଯୋଗ ଧ୍ୟାନ ପଦ । ଉଦ୍ଧବଙ୍କ ଦେହ ଗୋଧ । ଏକାଏ ମଉଳ ଧର । ରହୁ କି ନବଙ୍କ ଯୋଗ । ବସିଲୁଣି ବିଜାଣ ଶ୍ରୀ ଛାଡ଼ି କେ ॥

ମୁଁ ହିଁ ଲୁଣିତ ଅଧିନ । ଅଙ୍ଗର ବେଶଭୂଷଣ । ତି ପୃଜନ ପଲକ୍ଷଣ । ମନ୍ତ୍ରର ପୁରଶ୍ଚରଣ । ପଣ୍ଡିତ ବସୁଛି ହୋଇ ଲାଗି ଲେ । ୨ ।